

Istraživačko novinarstvo u službi društvenog progresasredstvo za ostvarivanje socijalne pravde

Barišić, Matko

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:849691>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU
ODSJEK ZA KULTURU
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ MEDIJSKE KULTURE

MATKO BARIŠIĆ

ISTRAŽIVAČKO NOVINARSTVO U SLUŽBI
DRUŠTVENOG PROGRESA: SREDSTVO ZA
OSTVARIVANJE SOCIJALNE PRAVDE

Diplomski rad

MENTOR: doc. dr. sc. Marina Đukić

Osijek, 2020.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU
ODSJEK ZA KULTURU
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ MEDIJSKE KULTURE

MATKO BARIŠIĆ

ISTRAŽIVAČKO NOVINARSTVO U SLUŽBI
DRUŠTVENOG PROGRESA: SREDSTVO ZA
OSTVARIVANJE SOCIJALNE PRAVDE

Diplomski rad

MENTOR: doc. dr. sc. Marina Đukić

Osijek, 2020.

SAŽETAK

Istraživačko novinarstvo u službi društvenog progresa: sredstvo za ostvarivanje socijalne pravde

Cilj je rada ispitati učinkovitost istraživačkog novinarstva u službi društvenog progresa, kao i predstavlja li ono vrstu „oružja“ kojim je moguće ostvariti socijalnu pravdu. Prema tome, rad je podijeljen na dva dijela: teorijski i istraživački. Teorijskim se dijelom pokušava eksplicirati funkcionalnost razvoja i djelovanja istraživačkog novinarstva, dok se empirijskim istraživanjem nastoje potvrditi postavljene hipoteze koje obuhvaćaju prikladnost i učestalost praćenja istraživačkog novinarstva u Republici Hrvatskoj. Kao primjer se navodi emisija *Provjereno* televizijske kuće Nova TV koja vrlo često djeluje u domeni društvenog progresa, i to prikazujući i razotkrivajući slučajeve korupcije u društvu, ali i ostvarivanjem socijalne pravde pomoću priloga o socijalno ugroženim, potlačenim, prevarenim i nemoćnim osobama. Empirijsko je istraživanje postavljeno na način kojim obuhvaća sve najvažnije stavke spomenute u teorijskom dijelu rada te da bi se, u konačnici, potvrdile ili opovrgnule postavljene hipoteze o uvjetima za razvoj istraživačkog novinarstva i podršci gledatelja u Republici Hrvatskoj. Isto tako, cilj je utvrditi djeluju li emisije istraživačkog tipa, poput *Provjerenog*, u službi društvenog progresa i ostvarivanju socijalne pravde.

Istraživanje je provedeno na uzorku od 312 ispitanika različitih socio-demografskih obilježja kojima su postavljana pitanja zatvorenog tipa, pitanja prema Likertovoj stupanjskoj ljestvici te pitanja s ponuđenim odgovorima. Sukladno dobivenim rezultatima, može se konstatirati, kako su uvjeti za razvoj i djelovanje istraživačkog novinarstva u Republici Hrvatskoj prilično oportuni. Ipak, unatoč takvom nepovjerenju ispitanika prema nacionalnim medijima zbog stava kako su televizijski sadržaji u Republici Hrvatskoj uvjetovani i podvrgnuti odgovarajućim sadržajima vladajuće političke stranke, ispitanici su ukazali na postojanje empatije i humanosti na koje ih potiče istraživačko novinarstvo da se angažiraju i uključe u „bitku“ za društveni progres i socijalnu pravdu.

Ključne riječi: *istraživačko novinarstvo, društveni progres, socijalna pravda, emisija Provjereno.*

ABSTRACT

Investigative journalism in the service of social progress: a means to achieve social justice

The aim of this paper is to examine the effectiveness of investigative journalism in the service of social progress, as well as whether it is a type of "weapon" that can be used to achieve social justice. Therefore, the paper is divided into two parts: theoretical and research. The theoretical part tries to explain the functionality of the development and operation of investigative journalism, while empirical research seeks to confirm the hypotheses that include the appropriateness and frequency of monitoring investigative journalism in the Republic of Croatia. An example is the TV show *Provjereno* of the television company Nova TV, which very often operates in the field of social progress, showing and exposing cases of corruption in society, but also achieving social justice through articles about socially vulnerable, oppressed, deceived and powerless people. Empirical research is set up in a way that includes all the most important items mentioned in the theoretical part of the paper and to ultimately confirm or refute the hypotheses about the conditions for the development of investigative journalism and viewer support in the Republic of Croatia. Likewise, the aim is to determine whether research-type shows, such as *Proven*, operate in the service of social progress and the realization of social justice.

The research was conducted on a sample of 312 respondents of different socio-demographic characteristics who were asked closed-ended questions, questions according to the Likert scale and questions with offered answers. In accordance with the obtained results, it can be stated that the conditions for the development and operation of investigative journalism in the Republic of Croatia are quite opportune. However, despite such distrust of respondents towards the national media due to the view that television content in the Republic of Croatia is conditioned and subjected to appropriate content of the ruling political party, respondents indicated the existence of empathy and humanity encouraged by investigative journalism to engage and engage in "battle" for social progress and social justice.

Keywords: *investigative journalism, social progress, social justice, Provjereno show.*

SADRŽAJ

SAŽETAK

ABSTRACT

SAŽETAK	4
1. UVOD.....	1
2. GENEZA ISTRAŽIVAČKOG NOVINARSTVA.....	2
2.1. Rani razvoj istraživačkog novinarstva	2
2.2. Istraživačko novinarstvo nakon Srednjeg vijeka	2
2.3. Devetnaesto stoljeće i prihvatanje objektivnosti	4
3. DETERMINANTE ISTRAŽIVAČKOG NOVINARSTVA.....	6
3.1. Pojemno određenje	6
3.2. Specifičnosti i svrha istraživačkog novinarstva	7
3.3. Moralnost, metode i motivacija novinara istraživača.....	9
4. SLOBODA MEDIJA I LJUDSKA PRAVA.....	11
5. PROFESIONALNA I ETIČKA OGRANIČENJA ISTRAŽIVAČKIH NOVINARA	14
5.1. Obmana prilikom istrage i vrijednost privatnosti	14
5.2. <i>Cheque-book</i> novinarstvo, krivična djela i evolucija propisa	15
5.3. Anonimnost izvora i rekonstrukcija	16
6. SUVREMENO ISTRAŽIVAČKO NOVINARSTVO.....	18
6.1. Internet i računalo u novinarstvu	19
6.2. Elektronska pošta, grupe za vijesti i serveri za liste.....	19
6.3. Komercijalni informativni servisi.....	20
6.4. <i>Spreadsheet</i> i baze podataka	20
6.5. Pregled dosadašnjih istraživanja.....	21
7. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE ISTRAŽIVAČKOG NOVINARSTVA U SLUŽBI DRUŠTVENOG PROGRESA ..	23
7.1. Određenje problema istraživanja	23
7.1.1. Problem i cilj istraživanja	24
7.1.2. Hipoteze istraživanja.....	24
7.2. Metodologija istraživanja i uzorak ispitanika.....	25
7.3. Rezultati istraživanja	28
7.4. Rasprava.....	39
8. ZAKLJUČAK	42
POPIS LITERATURE	45
PRILOZI	47

Popis grafikona.....	47
Anketni upitnik.....	48

1. UVOD

Proces komunikacije kao intuitivni proces adaptacije na okolinu prethodi svakoj drugoj biološkoj aktivnosti, pa ona postaje temeljna disciplina koja bi trebala biti u stanju s pomoću monolitnih načela razjasniti podjednako uspješno razvoj ljudskoga društva i razvoj primitivnih organizama. U suvremenom su svijetu mediji preuzeli komunikaciju, ali i razmišljanje nacije, osobito kada je riječ o djelovanju različitih profitnih i neprofitnih organizacija pa i samog pojedinca. Općenito, događaji koji imaju tendenciju da se pretvore u neki oblik drame, najtraženiji su događaji. Neočekivani ili nasilniji događaji imaju veću vrijednost u smislu novosti. Zato je kriminal favoriziran u prezentiranju događaja i upravo je to razlog zašto je kriminal zanimljiviji javnosti, i predstavlja aktualnu temu medijima. Uz to, mediji su neizmjereno disperzivni i njihova sveukupna „slika“ pojedinog društva, organizacije ili pojedinca, ukoliko je negativna, može ugroziti njihovu egzistenciju. Oni kreiraju javno mišljenje, prenose informacije, moćni su i osobito utjecajni.

Istraživačko je novinarstvo samo jedna od komponenti koja djeluje u medijima. Istražuje, razotkriva i prikazuje javnosti najskandaloznije događaje u svijetu, a zbog osjetljivih tema koje istražuje, nužno je da razotkrivene činjenice budu objektivne i istinite. I to na način da ne ugrozi nečiju egzistenciju, a istovremeno potakne humanost i empatiju javnosti te spriječi delikventna i devijantna te etički neprihvatljiva ponašanja. Dakle, važnost se ove vrste novinarstva ističekroz sveobuhvatna istraživanja skandaloznih aktivnosti iz politike i gospodarstva, ali i svakodnevnog života nacije. Upravo takvim načinom, novinari uspijevaju kontrolirati pojedine događaje kako na nacionalnoj, tako i na globalnoj razini. Obzirom da je, globalizacijom i svakim daljnjim razvojem tehnologije, istraživačko novinarstvo postalo neizostavna komponenta svakodnevnice, pa će provedeno empirijsko istraživanje pokušati ukazati na njegov utjecaj u službi društvenog progresa, odnosno u ulozi sredstva za ostvarivanje socijalne pravde. Takva će se hipoteza pokušati potvrditi kroz provedenu online anketu u čijem je ispitivanju sudjelovalo 312 ispitanika različitog spola, različite životne dobi i različitog obrazovnog statusa. Tijekom izrade rada primjenjivala se metoda dedukcije za prikazivanje geneze istraživačkog novinarstva, a metoda deskripcije se koristila kod opisivanja pojmovnih određenja i teorije čiji su podatci akumulirani primarnim i sekundarnim istraživanjem. Metoda kompilacije koristila se prilikom razjašnjavanja teorijskih pojmova, dok se metoda statističke analize, pomoću grafikona i programa Excel, koristila tijekom prikazivanja rezultata empirijskog istraživanja.

2. GENEZA ISTRAŽIVAČKOG NOVINARSTVA

Geneza istraživačkog novinarstva podrazumijeva povijesni tijek njegova razvitka. Ovo će poglavlje ukazati na neke specifičnosti i događaje koji su se odvijali tijekom povijesti i samim time doprinijeli nastanku suvremenog istraživačkog novinarstva i njegovoj popularnosti.

2.1. Rani razvoj istraživačkog novinarstva

Prije osnutka tiskara i popularnosti knjiga i drugih tiskanih izdanja, knjige su se pisale ručno, a pripovijedalo se usmeno. Razvojem pismenosti, nastale su distingviranosti koje su utjecale na zapisivanje raznovrsnih događaja. Iako još uvijek ručno, želje za novim vijestima nije nedostajalo. Burgh (2007: 41-42) ukratko eksplicira najraniji razvoj istraživačkog novinarstva. Tako su za vrijeme antičkog doba, Rimljani objavljivali tzv. *Actu Diurnu* koja je sadržavala dnevne događaje s tržnice, elementarnim nepogodama prouzrokovane štete, narušavanje javnog reda i mira, kažnjavanja i slično. Zatim, drevna Kina delegira pravi primjer istraživačkog novinarstva obzirom da su državne vlasti od osnutka države angažirale svakojake istraživače kako bi izvještavali o ekonomskim i socijalnim uvjetima života. U Europi se pak, istraživačko novinarstvo kasnije razvijalo. U Srednjem vijeku državne su vlasti nastojale osigurati i ograničiti informacije o događanjima. Bilo je riječi o onim vrstama događanja koje su isključivo njima išle u prilog. Najbolji takav primjer zasigurno je engleski kralj Henrik VIII. koji je u sukobu s Rimom i pobunjenicima u svojoj zemlji objavljivao i distribuirao vlastito viđenje događaja zahvaljujući širenju proizvodnje papira i tiskarske tehnologije (Burgh, 2007:42).

2.2. Istraživačko novinarstvo nakon Srednjeg vijeka

Istraživačko je novinarstvo svoj status djelovanja podiglo na višu razinu tijekom građanskog rata u Engleskoj u 17. stoljeću. Tada su se po prvi puta pojavile ideje o jednakosti i ljudskim pravima temeljem kojih su se zastupali pripadnici socijalne jednakosti i drugih radikalnih grupacija. Sve je to utjecalo na popularnost novinara istraživača koji su se našli u „centru“ događanja. Oni su bili ti koji su informirali javnost o tijeku rata i o štetnim i nezakonitim djelovanjima moćnika i to je bio njihov odgovor na restrikcije. Suprotstavljena mišljenja uzrokovala su raspravu i pristranu propagandu, a početkom 18. stoljeća po prvi puta

se u medijima pojavljuju i kritike ljudi na visokim položajima te postaju dijelom svakodnevnih rasprava. Engleski bilteni s dnevnim vijestima iz spomenutog razdoblja koje su se često nazivale i knjige vijesti, bili su puni polemičkih tekstova, a jedan od najpoznatijih engleskih pisaca u 17. stoljeću, John Milton, u svojim je djelima zastupao mišljenje kako je sloboda uvjet za nacionalnu veličinu, a novinarstvo sredstvo kojim se ta veličina osigurava, naglašava De Burgh (2007:44-45). Paralelno, dolazi do razvoja sumnje u religiju pa i zaokreta prema znanstvenim metodama i istraživanjima, kao i do preispitivanja svih institucija. Traže se neutralni dokazi, pa i informacije o onome tko i zašto takve dokaze kompilira (Burgh, 2007:45). Bešker i suradnici (2004:39) navodi kako se u Engleskoj 1720. godine počelo izvještavati o radu parlamentarnog povjerenstva da bi se rasvijetlio tadašnji ključni ekonomski i politički skandal: financiranje Kraljeve stajaće (profesionalne) vojske. Osim što je to bio ključni trenutak za razvitak suvremenog novinarstva, tu se nailazi i na svojstvene komponente i *„istraživačkog novinarstva i društva kojemu je ono potrebno, pa i utjecajno: demokratskoga (po tadašnjim kriterijima), premreženoga javnim i tajnim ekonomskim i političkim interesima, gdje se manjina utječe sudbenoj vlasti, gdje parlament istražuje, gdje javnost prosuđuje (i na izborima presuđuje), dakle u društvu gdje postoje protuteže moći, kako u vlasti, tako u nadzoru, a u obje svrhe i u informiranju. Glasilima se već i tada pamti kada daju prostor za glas slabijih (pa i ugnjetenih) – iako su ona i tada, statistički gledano, pretežno prostor jačih* (Bešker i suradnici, 2004:39-40). “Osim političkih i vjerskih razloga, do izražaja dolaze i ekonomski razlozi za razvoj istraživačkog novinarstva pa se tako ističu tiskare koje su imale potrebu proizvoditi i prodavati robu kratkotrajne vrijednosti. Nadalje je razvoj trgovine potaknuo širenje medijskih vijesti. Razvoj pošte i trgovačkih (morskih) luka otvorile su „put“ prema slobodi izražavanja i prema popularnosti istraživačkog novinarstva te dostupnosti novinskog materijala na lokalnim jezicima. Učenje čitanja i pisanja postajalo je sve učestalije, a ljudi su postajali sve informiraniji. Za razvoj ove vrste novinarstva izvan Europe zaslužni su protestanti koji su preseljenjem u Sjevernu Ameriku tiskali vlastite časopise kojima su pratili vijesti iz Europe. Stvarali su, kao i u Europi, čitalačku publiku, za što su često kao osnova služile kavane, gdje su trgovci i više društvo sjedili, čitali i pričali (Burgh, 2007).

U vrijeme Američke revolucije razvija se ideja o dnevnim listovima koji bi sadržavali rezultate političke rasprave i samim time tragali za relevantnim činjenicama. Do izražaja dolaze promatranje, analiziranje i istraživanje kao radnje koje bi mogle davati odgovore na neka događanja i nečije postupke iz nekoliko perspektiva. Jedan od prvih neovisnih novinara u tom vremenu bio je engleski iseljenik William Cobbet koji je započeo trend otkrivanja

činjenica s najviše političke scene. Nije podilazio nikome zbog čega je i proveo dvije godine u zatvoru. Kao prethodnik objektivnog istraživačkog novinarstva, među prvima je pisao o kažnjavanju građana koji su protestirali zbog neosnovanog smanjenja plaće. Njegovo zatvaranje i ograničavanje slobode govora bilo je rezultat javnog i neovisnog ustanka u obranu potlačenog naroda, smatra Burgh (2007). Nadalje, njegova je karijera bila sve samo ne oportunistička. Vodeći se vlastitim nagonima, željom za ostvarenje pravde i otkrivanje istine, nakon rata je optužio engleske oficire za pronevjeru i korupciju. Zbog neutemeljenih dokaza, bježi natrag u Ameriku gdje svojim tekstovima naglašava nedostatak demokracije. Osnivanjem vlastitog časopisa, naglašava i eksplicira korupciju, zloupotrebu javnih fondova, nepravedne zakone, potplaćene radnike i odsutno svećenstvo. „Počeo je bez ikakvih veza u visokim krugovima i pisao je za čitatelje za koje tada nije pisao nitko. Zbog njega se pojavilo društveno novinarstvo koje je bilo snažno, skeptično i bespoštedno (Burgh, 2007: 49).

2.3. Devetnaesto stoljeće i prihvatanje objektivnosti

U drugoj polovici 19. stoljeća tiskana izdanja novina su napokon postala neovisna o politici, ali i sve radikalnija u pisanju o njihovim aktivnostima. Mjesta na kojima su se kreirala mišljenja i na kojima su se donosile odluke što prikazati javnosti, nestaju. Razvija se promet, razvija se tržište, napreduje tehnologija, a novinari tek tada dolaze do izražaja i dobivaju moć, slobodu govora i svoju priliku za neizmijenjenom i realnom političkom pričom. Osim toga, bilo je ovo i zlatno doba autora socijalne tematike, poput Honore Balzaca, Emila Zole ili Charlesa Dickensa. Prikazivali su uvjete života siromaha i putem svojih romana apelira li javnost na svijest o njima. Emile Zola je prethodnik tehnike promatranja koju je iskorištavao kako bi proučavao socijalnu problematiku i u konačnici, istu realno prikazivao u svojim djelima (Burgh, 2007). Njihov način promatranja i tematika kojom su se bavili dovodi do nastanka dokumentarnog realizma, a njegovi protagonisti su bili prvi suvremeni novinari istraživači. Odlikovala ih je velika zainteresiranost za uvjete života siromašnih te velika svijest o bijedi koju je uzrokovala industrijska revolucija. Ruralna su se područja napuštala, a urbani su dijelovi, zbog želje za dostojnijim životnim uvjetima i prilikama, postajali sve napućeniji. Tada, dolazi do razvoja sociologije i prvih klasificiranih sociologa koji su se bavili klasificiranjem i otkrivanjem takvih pojava (Burgh, 2007:55). Osim realizma i sociologije, na daljnji razvoj istraživačkog novinarstva utječe pojava objektivnosti koja je za svoje ostvarivanje sadržavala političke, ekonomske, tehnološke i

institucionalne pristupe koji su bili u međusobnoj korelaciji. Schiller (1981) smatra kako je objektivnost odgovor na komercijalne zahtjeve kojima je bio cilj zadobiti što veći broj kupaca, a što manje njih povrijediti. Zatim i tehnički razvoj telegrafa koji je došao do izražaja za vrijeme Američkog građanskog rata u kojem je sudjelovalo mnoštvo novinara. Svaka riječ u telegrafu se posebno naplaćivala pa su izvještavanja napokon postala sažetija, a samim su time i vijesti postale jeftinije. Ujedno, tada su nastala i ključna novinarska pitanja (Što se dogodilo?, Gdje se dogodilo?, Kada se dogodilo?, Tko je umješan?, Zašto se dogodilo?, Kako se dogodilo?) koja se koriste i u današnjici. Sve su te okolnosti pridonijele statusu novinara iz plaćenika u savjetnike i stručnjake. Dokazni materijal i racionalno preispitivanje postojećih aktivnosti postali su fundament za obavljanje novinarskog posla. Upravo to doprinosi jasnim razlikama između novinara koji su pisali u uredu i onih koji su svoje informacije skupljali na terenu. Tako je koncem 19. stoljeća došlo do razvoja tematskih članaka, intervjuja, nastajalo je književno novinarstvo, a novine su se počele uključivati i u političke kampanje (Burgh, 2007:58-59).

U spomenutom je razdoblju neizostavno djelovanje britanskog novinara Williama Steada čiji je život i rad zasigurno najbolji primjer istraživačkog novinarstva kao sredstva za ostvarivanje socijalne pravde. Poznat je po zalaganju za proaktivnu politiku prema Sudanu, za siromahe u Londonu, za mir u Burskom ratu i mnoštvo drugih sličnih događaja. Međutim, njegov najveći doprinos istraživačkom novinarstvu postignut je objavom članka „Djevičanski danak modernom Babilonu“ u kojemu je pisao o maloljetničkoj prostituciji i načinu kako je razotkrio i suzbio dječju prostituciju o kojoj se pričalo, a na koju nisu reagirale tadašnje redarstvene vlasti. Njegovo se istraživanje temeljilo na pravom kriminalističkom istraživanju, postavljajući zamku ulazio je u krugove ljudi koje istražuje, djelovao je i radio upravo poput njih. U potpunosti je izmijenio stil istraživačkog novinarstva spajajući visoki moral sa senzacionalnim opisima, a osim izazovnim sadržajem i otkrivanjem brutalnih činjenica, Stead je nove standarde postavio i svojim istraživačkim stilom, ističe Burgh (2007). Shodno, jasno je kako su tadašnji novinari i urednici imali visoke ideale i sposobnosti, ali su to ograničavali samo na užu društvenu klasu, što je pojavom masovnih medija postao problem (Burgh, 2007:42) Uvođenjem općeg prava glasa niže se klase sve više počinju zanimati za politiku, a uz državno obrazovanje raste i pismenost, odnosno publika koja čita novine. Dolazi do razvoja sporta, a novinarska tematika postaje sve opsežnija. Uz sve navedeno, ekonomija je postajala sve jača, ojačala je i distribucija proizvoda željeznicom i kanalima, pisaće mašine su postajale sve bolje, a papir i ilustracije sve jeftinije (Burgh, 2007).

3. DETERMINANTE ISTRAŽIVAČKOG NOVINARSTVA

Novinarstvo se razvilo, kao i mnoge druge djelatnosti, pod utjecajem globalizacije, industrijalizacije i urbanizacije. Interpretira se kao djelatnost javnoga priopćavanja s pomoću javnih glasila, a podrazumijeva umijeće skupljanja, izbora, oblikovanja i objavljivanja informacija (Hrvatska enciklopedija). U modernije doba se razvilo sukladno informacijama koje se te na koji način prikupljaju. Jedno od njih je i istraživačko novinarstvo koje će se specificirati u ovom poglavlju rada.

3.1. Pojmovno određenje

Razlikovati istraživačko i neko drugo novinarstvo na prvi pogled nije jednostavno. Ipak, postoji nekoliko gledišta, odnosno pojmovnih određenja koja etiketiraju isključivo istraživački smjer u novinarstvu. Tako na primjer Novosel i Belani (2006:21) ističu kako je novinarsko istraživanje „kompleksni oblik novinarskog izraza koji u sebi sadrži elemente izvješća, reportaže, komentara, često izjava i intervjua, a ponekad i drugih žanrova. Ta je raznovrsnost zadana činjenicom da se novinsko istraživanje ne bavi samo činjenicama ili događajem nego nastoji zaći u vijest i ići preko vijesti istražujući joj razloge, uzroke, prethodna i slična zbivanja te moguće posljedice, ispitujući neku aktualnu društvenu temu.“ Burgh (2000) istraživačke novinare smatra muškarcima ili ženama čija je profesija otkrivanje istine i prepoznavanje propusta u bilo kojem dostupnom mediju. Način kojim se to postiže predstavlja sinonim za istraživačko novinarstvo i razlikuje se, od očito, sličnog posla redarstvenih vlasti. Međutim, istraživačko novinarstvo nije pravno utemeljeno, nije ograničeno i usko povezano s publicitetom. Njegovo važno obilježje je obveza prikazivanja onih događaja koji su korisni za zajednicu. Predmet interesa istraživačkog novinarstva su politika, javni sektor, biznis, crkva, mafija, ukratko sve ono gdje leže autentične jake priče o novcu, nepravdi, laži, otimačini, izdaji, o moćnim pojedincima i nevinim žrtvama (Modrić u Bešker i suradnici, 2004:8). Dakle, istraživačko novinarstvo znači razotkrivanje aktivnosti ljudi na visokim položajima koje namjerno ili slučajno netko zataškava iza kaotične mase činjenica i okolnosti, kao i analizu takvih aktivnosti te izlaganje svih relevantnih činjenica javnosti. Takvim načinom istraživačko novinarstvo presudno doprinosi slobodi izražavanja i razvoju medija. Često se naziva i „kopanje po smeću.“ Zadatak istraživačkog novinarstva je (Modrić u Bešker i suradnici, 2004:24):

1. utvrđivanje činjenica unutar njihovog društvenog (socijalnog, ekonomskog, političkog i drugo) konteksta,
2. utvrđivanje odnosa između činjenica i njihova konteksta,
3. analiza dobivenih podataka,
4. referiranje podataka i analize korisniku (čitatelju, slušatelju ili gledatelju).

Istraživački članak pruža dublji uvid u vijest i obično je povezan s novinskim kampanjama za bolju zaštitu ljudskih prava od pojedinaca, organizacija ili vlasti. Odluka o objavljivanju teksta ovisi o uredniku koji mora odvagati između vrijednosti istrage i moguće tužbe pojedinca ili organizacije pa je fundamentalni cilj stvoriti pošten, točan, dobro izbalansiran, sveobuhvatan i informativan članak koji je od javnog interesa (Ruddin i Ibbotson, 2002:60). Tijekom istraživanja pojedinih aktivnosti, nužno je da se novinar vodi svojim instiktima i svojom savješću, uvijek u interesu primarnog ljudskog prava na slobodu, i uvijek poštujući primarnu novinarsku devizu iznošenja materijalne istine (Modrić u Bešker i suradnici, 2004:28).

3.2. Specifičnosti i svrha istraživačkog novinarstva

Za razliku od disidentskog novinarstva, istraživački je rad nešto sasvim drugo. Naime, disidentsko novinarstvo najčešće tolerira kampanje u ime potlačenih grupacija, provodi raspravu oko učinkovitosti pojedine radnje i odstupanja od prihvaćenog pravca djelovanja i slično. Biti istraživački novinar ne znači istraživati onog pojedinca ili onu organizaciju s kojima se razilazi u mišljenju i stavovima. U današnjici je gledatelje sve teže iznenaditi istraživačkim novinarstvom, jer oni korupciju sve više doživljavaju kao nešto uobičajeno (Byrne, 1999). Ingham (1991:355) pak vjeruje kako istraživačko novinarstvo nije struka, već duhovno ustrojstvo arogantnih, privilegiranih i podrugljivih novinara koji izvještavaju o tekućim događajima sukladno svojoj želji za visokim rejtingom i plaćama, a svoje priloge upotpunjuju „gnjusnim“ tvrdnjama o svojoj odgovornosti prema društvu, naciji, gledateljima. Kao primjer se može navesti Charles Moor, urednik *Daily Telegrapha*, koji smatra kako je istraživačko novinarstvo odvlačenje pažnje od pravih zadataka novinarstva, a to su po njemu izvještavanje i analiza te informiranje javnosti u tumačenju vijesti na način koji oni smatraju zanimljivim, poštenim i korisnim (Bardoel, 1996). Kako god, nailazi se na mnoštvo kontradiktornosti prilikom proučavanja specifičnosti i važnosti istraživačkog novinarstva što

je klasičan suvremeni način razmišljanja. Primjerice, ako rad nekog novinara istraživača zasluži pohvalu, nije li to priznanje da je potreban? Potrebni ga smatraju oni koji priznaju da, bar u nekim slučajevima, izvještavanje o tome što vlasti kažu, pa i analiziranje toga, nije dovoljno, zato što se namjere vlasti mogu razlikovati od općeg interesa, zato što postoje funkcioneri i političari koji, iz neznanja ili osobnih interesa skreću s pravog puta, zato što postoje sustavi koji djeluju na štetu ljudi, a koji istovremeno, na to ne mogu utjecati. Stoga, ako ne postoje institucije sposobne obaviti funkciju istraživačkog novinarstva, ne moraju niti osporavati potrebu za njim (Burgh, 2000:21-22).

U odnosu na rad policije i ostalih redarstvenih vlasti, istraživačko novinarstvo mora biti kritično i mjerodavno. Vrlo često, pojedinci smatraju kako novinari istraživači obavljaju posao kriminalističke policije. Međutim, novinari istraživači ne postupaju po nalogu i njihova istraga nije formalna, ali se vrlo često nalaze u sukobu između slobode izražavanja i prava na privatnost, te moraju konstantno djelovati na području otkrivanja nepravilnosti. Ima mnogo sličnosti s obavljanjem policijskih i detektivskih djelatnosti (Pečar, 1995:54), no i mnoštvo distinktivnosti. Kriminalistika se koristi metodama koje su znatno naprednije i koje se razlikuju prema vrstama kriminala. Kriminalisti imaju pouzdanije izvore informacija, dok su istraživački novinari najčešće orijentirani prema informacijama građana koje često nisu relevantne. Osim toga, kriminalistika se nastoji što manje oslanjati na izjave svjedoka i to zahvaljujući napretku tehnologije, a kada se i oslanja, temelj prikupljanja informacija jest profilacija svjedoka ili sudionika pojedinog događaja. Zato istraživački novinar mora poznavati pravo, kriminologiju, socijalnu psihologiju te psihologiju osobnosti (Pečar, 1995:57).

U domeni izvještavanja postoje široko prihvaćene vrijednosti često nazivane „prikladnost izvještavanja.“ Novinari izvjestitelji prave izvor koristeći niz uobičajenih izvora informacija, koji, u stvari, služe kao liferanti i redoviti stvaratelji vijesti (Burgh, 2000:23). Istraživačko izvještavanje je drugačije jer ne mora slijediti isti plan. Ima temu koju novinar mora interpretirati kao nešto vrijedno javnog interesa, uz obveznu moralnu osnovu. Izvještavanje je opisivanje, pa su i novinari koji izvještavaju o događajima cijenjeni ukoliko to rade precizno, jasno, živopisno i atraktivno, bez obzira na vrstu medija. Uz to, novinari istraživači žele saznati i odgovara li određena situacija stvarnosti, traže svjesnost među zajednicom za onim što nije poznato ili njihovu zainteresiranost za onim tematikama o kojima nitko ne brine. Shodno, istraživačko novinarstvo dovodi u pitanje i ono što je opće prihvaćeno, suprotstavljajući se shvaćanju stvarnosti kakvu visokopozicionirani žele da javnost prihvati. Poduzimaju vlastiti odabir informacija i na distinktivni način određuju

njihov prioritet, u odnosu na priloge redakcije informativnog karaktera. „Oblici istraživačkog novinarstva i njegov djelokrug toliko su raznovrsni da ih nije lako uočavati. Za jednog novinara značajno je da priča sadrži veći broj likova, dok se drugi zadovoljava prikazivanjem onoga što se dogodilo samo jednoj žrtvi. Žrtva, međutim, uvijek postoji, a uvijek postoji i krivac, pa i kada je riječ o više osoba. Obično postoji i propust sistema, bilo da je riječ o pravosuđu, o državnoj upravi ili o upravnim organima u nekoj oblasti“ (Burgh, 2000:25). Novinar istraživač teži za aktivnostima koje se žele sakriti, a ne isključivo za osobama koje ih provode u vezi s čim Lloyd (1998) izjavljuje „Koji pojedinac, koja ustanova ne želi da priča bude objavljena i kolika je njihova moć? Što je odgovor na njih značajniji, to je njegov zadatak ozbiljniji.“ Dakle, jasno je kako novinari istraživači sami sebi postavljaju ciljeve koji se katkad, čine nedostižnima i to ponajviše zbog ograničenih resursa, podrške i manjka ovlasti u provođenju njihova istraživanja i analiziranja. No, ukoliko je novinar specijaliziran i kompetentan u ovoj domeni, onda on nemoguće učini mogućim i stvori povijesno značajnu priču.

Najbolji mogući odgovor na svrhu istraživačkog novinarstva dao je Rusbridger (1990) eksplicirajući: „Zašto bi rasmusno ponašanje nekog igrača kriketa u hotelu ili ragbi igrača koji je prije dvadeset godina uzimao hašiš bili od općeg značaja? No, kada izabrani predstavnici naroda nastoje da provuku nešto kroz Parlament, a ne kažu da im je netko za to platio, to predstavlja udar u samu bit demokracije. To je nešto od općeg značaja, a razliku je lako uočiti.“ Prema tome, jasno je kako istraživačke teme nisu bezazlene, kako predstavljaju višu razinu cjelokupnog novinarstva nastojeći postići opće dobro, sačuvati javni poredak i javno zdravlje.

3.3. Moralnost, metode i motivacija novinara istraživača

Zbog možebitnih odstupanja od pravde, novinari istraživači se najčešće pozivaju na postojeće moralne norme, čije nepridržavanje pouzdano zatekne ljude. U tom smislu, Burgh (2007) aplicira kako su oni „čuvari granice“ između poštovanja i nepridržavanja tih normi, što znači da je novinar istraživač netko tko neustrašivo istupa izvan postojećeg ustrojstva i optužuje društvo. Uz to, za rad novinara je signifikantno da događaje interpretira odgovarajućom metodom. Oni s velikom količinom podataka funkcioniraju na način da te podatke svrstavaju u različite kategorije, poput značajnih vijesti (eng. *Hard News*), zanimljivosti (eng. *Soft News*), tzv. udarnih vijesti i pristupa nevjerojatne priče (Tuchman,

1973). Paralelno, (Brundson i Morley, 1978:40) napominju kako postoje četiri vrste priča: 1) izuzetno značajan događaj, 2) žrtve, 3) opasnost za zajednicu te 4) kategorija ritual, tradicija i prošlost.

Ettema i Glasser (1988) tvrde kako novinari istraživači prave priče s moralnim poukama, u stilu onih koje izlaze iz informativne redakcije. Tvrdnja da je istraživačko novinarstvo dio kulturne kategorije ne mora, nužno, imati negativno značenje. Čak i ako su novinari istraživači manje samostalni u otkrivanju zločinačkih i neprimjerenih aktivnosti te podržavanju i agitaciji moralne osude, oni takvim načinom djelovanja utječu na razmišljanje javnosti o nekim događajima i problemima i samim time pridonose proširenju njihovih ideja u kojem smjeru razmišljati i za što se zainteresirati. Istini se može približavati prikupljanjem pouzdanih dokaza i prihvaćanjem informacija od ljudi koji su nepristrani ili govore sa uvjerljivih stajališta što znači da moralna svrha može biti značajna odlika istraživačkog novinarstva (Burgh, 2000:31).

Jedna od metoda koji im je konstantno na raspolaganju je metoda postavljanja zamke. Kako postavljanje zamke obično uključuje snimanje, to jest, da počinitelj zlodjela riječju i djelom to prizna, njena prednost je i u tome što ona predstavlja mnogo učinkovitiji i priznati dokaz na sudu, u odnosu na izjave svjedoka pod zakletvom (Burgh, 2000:34). Međutim, metodom postavljanja zamke najčešće se služe oni novinari koji za cilj imaju razotkrivanje grupe ili pojedinca zbog zabave. Razlika između istraživačkog novinarstva i raskrinkavanja je u elementu javnog interesa. Ponekad novinari istraživači koriste i metodu pretjeranog korištenja televizijske rekonstrukcije, i to u mjeri da dokumentarni prikaz predstavlja više konstrukciju nego rekonstrukciju (Burgh, 2007).

Zadatak novinara istraživača je da istražuje, da postavlja pitanja neovisno o politici i svih drugih struktura vlasti u društvu. Jednu od motivacija istraživačkog novinarstva ističe Pavlik (1991, prema Preston 1999:5) koji aludira na obvezno postavljanje pitanja o aktualnoj političkoj vlasti u nekoj državi, jer ako ljudi ne postavljaju pitanja, vlasti postaju jače i bezobzirnije. Druga motivacija kojom su vođeni jest neposredni utjecaj na viđenje događaja. Time žele zainteresirati javnost za slabije, nemoćne i između ostalog, prozvati one koji su krivi. Knightely (1999) opisuje kako je u početku postojala radoznalost novinara, zatim se pojavilo moralno zgražanje pa i pobuna. I sve to zbog ciničnog ponašanja ljudi koji su svoje financijske interese smatrali značajnijim od ljudskih života. Oni iznose nepravilnosti, oni upozoravaju, oni istražuju, oni pružaju mogućnost izbora, oni utječu na visoko pozicionirane, oni su zaslužni za sve pozitivne promjene u zakonodavstvima i oni ograničavaju političku pohlepu, ili ju donekle kontroliraju.

4. SLOBODA MEDIJA I LJUDSKA PRAVA

Istraživačko novinarstvo svoj je puni smisao postiglo tek zadnjih desetljeća dvadesetog stoljeća. Nakon Drugog svjetskog rata masovni su mediji pod obvezom započeli sa zaštitom javnih interesa i samim su time dobili slobodu govora. Nadalje se pokušavala uspostaviti konkurencija kako bi se postigao raznovrsniji i kvalitetniji medijski sadržaj. Takva sloboda medija postala je temeljni oblik zaštite od komercijalnih i državnih pritisaka (Chambers, 1999:125). Problematika se javljala na aktualnu tematiku vladinih dužnosnika i ostalih osoba na visokim položajima koji su konstantno vršili pritisak na novinare i cjelokupne medije. Poanta je što se novinarstvo počelo dijeliti na kategorije zbog čega su državni mediji i elitističko novinarstvo oni koji su producirali priloge o dominantnoj kulturi vladajuće politike i prikazivali konstrukciju „idealne“ društvene stvarnosti. Tematika poput „nejednake distribucije društvene moći, konflikata, monopolnog bogaćenja gornjih slojeva i siromašenje donjih klasa, nezaposlenosti, inflacije, državnih dugova, obavještajnih afera, dominacije vojno industrijskog kompleksa i vojnih snaga u svijetu, informacijske i političko-marketinške dominacije i slično, postaju i ostaju tematika istraživačkog novinarstva i opozicijskih medija“ (Vreg, 1995:19). Novinar istraživač uživa potpunu slobodu govora zbog čega je nužno da nije ovisan o politici. Takav pristup omogućuje kvalitetan rad i vrhunsku kritiku političkih aktivnosti.

U trenutku kada se činilo da je istraživačko novinarstvo doživjelo svoj vrhunac, dolazi do vlasničke pretvorbe privatnih medija. Mediji postaju dijelom međunarodnih konglomerata te dolazak komercijalizacije rezultira potkupljenim, iskrivljenim i netočnim informacijama. Takve posljedice na kulturološku proizvodnju informacija su se malo po malo odražavale na novinarstvo i na informativne medije u cjelini (Chambers, 1999). Dakle, cjelokupno novinarstvo postaje željeni sadržaj korisnika. Privatne su korporacije spriječile novinare da ispune vlastitu funkciju u službi demokracije te istisnule ideal novinarske slobode. Chambers (1999:148) eksplicira problematiku u medijima koja podrazumijeva da se „zagovornici političke ekonomije nalaze pod utjecajem globalnih medijskih magnata, da se deregulacija ogleda u promjeni odnosa prema informacijama i vijestima koje se tretiraju kao roba, a zbog borbe za publiku dolazi do svojevrsne tabloidizacije istraživačkog novinarstva, zatim da nedostatak resursa utječe na novinarsko obraćanje malobrojnim i uglavnom primarnim tumačima događaja i predstavnicima za suradnju s medijima. I posljednje, dominacija

profesionalaca koji se bave odnosima s javnošću dovodi do privatizacije novinarskih umijeća i ideala.“

Osim što istraživačko novinarstvo uživa slobodu govora, ono predstavlja snažnu potporu ljudskim pravima. Ipak, radovi istraživačkih novinara o tematici ljudskih prava zahtijevaju povećana financijska sredstva i često su takvi novinari financijski nedostupni. Neovisno o tome što globalne digitalne informacijske tehnologije omogućuju odličan pristup informacijama, to je industrija koja se rukovodi tržištem i u kojoj komercijalizacija stvara dojam da odlučujući faktor nije javni interes nego cijena, ističe Chambers (1999:160). Kada je riječ o poteškoćama izvještavanja na tematiku ljudskih prava, najčešće je riječ o ratnim sukobima. Na primjer, tijekom izraelske invazije na Libanon, 1982. godine, Izrael je uživao podršku zapadnih zemalja i Sjedinjenih Američkih Država pa je tako uživao i naklonost njihovih novinara. Poanta je priče da su svi novinari Libanon nazivali „zonom sigurnosti,“ no nitko nije upotrijebio izraz „okupirano područje.“ Isto tako, Izrael je tadašnjim bombardiranjem usmrtio preko dvije stotine civila, a za potrebe izvještavanja postojale su samo izjave izraelske policije. Ovo je samo jedan od primjera opasnosti i ograničenja s kojima se novinari suočavaju kad pokušavaju napraviti nepristran izvještaj o nepoštivanju ljudskih prava (Chambers, 1999:161).

U samom kontekstu ljudskih prava nužno je spomenuti kako su žene novinari istraživači imale veliki utjecaj u postizanju ravnopravnosti žena u društvu. Naime, zanimljivo je da primjeri poznatih novinara istraživača iz prošlosti otkrivaju ključnu ulogu koju su žene u novinarstvu odigrale u političkim borbama za uključivanje ženskih prava i potreba u medijima. Tako je krajem 19. stoljeća manjem broju žena iz srednjeg staleža omogućeno postupno sjecanje obrazovanja što im je omogućilo i razvoj karijere u okviru konteksta koji se u današnjici smatra istraživačkim novinarstvom. U počecima svoje karijere često su bile okružene neprijateljskim reakcijama svojih muških kolega (Chambers i suradnici, 2004). Usto su češće djelovale na području socijalnih pitanja, od radničkih prava, do prava majki i žena u braku, prava djece i starijih pa sve do promoviranja socijalističke reforme, radničkih pokreta, jednake dnevnicе za žene te brojnih drugih tema u svrhu društvenog progresa i ostvarivanja socijalne pravde (Chambers i suradnici, 2004). Tako je jedna od priznatijih istraživačkih novinarki producirala prilog o silovanju u braku, što je odmah zainteresiralo javnost do te mjere da je ubrzo nakon toga Velika Britanija takav čin počela tretirati kao zločin, ističu Chambers i suradnici (2004:167). S druge strane, djelovale su i na području sprječavanja nuklearnog naoružanja pa i razotkrivanja irske mafije. Zbog zanimljivosti okolnosti, hrabrosti istraživačke novinarkе i opasnosti koju je doživjela tijekom istraživanja irske mafije, ukratko

će se eksplicirati splet okolnosti koji na istraživanje Veronice Guerin prema Chambers i suradnicima (2004) ima velik značaj za ovu temu. Unatoč prijetnjama smrću, spomenuta je istražila i objavila reportaže o šefovima „podzemlja,“ Martinu Cahillu i Garry Hutchu. Također, počela je istraživati trgovinu drogom dileru Johna Traynora, koji ju nije uspio zastrašiti pa se umiješao John Gilligan, osuđeni irski kriminalac, koji joj je obećao kako će, napiše li i jedno slovo o njemu, oteti i silovati njezinog sina, a nju i ostatak obitelji ubiti. Zbog svoje hrabrosti dobila je nagradu *International Press Freedom Award*, no ipak, 25. lipnja 1996. godine, Veronica se zaustavila na semaforu u Dublinu, a na motoru su je presreli članovi Gilliganove bande te usmrtili sa šest metaka. Iako je Guerin poginula, njezino ubojstvo samo je pojačalo pritisak javnosti, a istraga koju je ona kao novinarka započela te policija nakon njezina ubojstva dovršila, rezultirala je s više od 200 uhićenja, a stopa kriminala povezanog s drogom u manje od godinu dana opala je za 15 %. Iako je u kontekstu cijelog rada njezin doprinos društvenom progresu i ostvarivanju pravde neizmjeran, u kontekstu ovog poglavlja potrebno je spomenuti kako je njezina tragična smrt izazvala brojne kritike kako je karijeru stavila ispred obitelji. Međutim, njezina je smrt utjecala na javno iznošenje činjenice o neadekvatnoj zaštiti kriminalističkih reportera, o čemu će biti riječi u nastavku rada.

5. PROFESIONALNA I ETIČKA OGRANIČENJA ISTRAŽIVAČKIH NOVINARA

Novinarstvo je često nazivano četvrtim staležom ili sedmom silom kojoj je cilj pronaći i objaviti političku, pravnu ili socijalnu tematiku. Konkretna se svrha istraživačkog novinarstva pronalazi u osiguranju pravedne i poštene vladajuće opozicije te da se primjenom zakona otkriju zloupotrebe i skandali, i istovremeno, da javnost bude informirana o događanjima koji utječu na socijalnu strukturu društva. Stoga je istraživačko novinarstvo dugotrajno, prikriveno i kompleksno istraživanje, odnosno prikupljanje informacija i činjeničnih dokaza, a njegova se uloga očituje u otkrivanju onih radnji koje je teško otkriti, dokazati i samim time prezentirati javnosti. Zbog toga je ova vrsta posla ekvivalentna s proceduralnim postupcima poput provjere autentičnosti i kredibiliteta izvora informacija, potvrde pouzdanosti iznijetih tvrdnji, utvrđivanja istinitosti optužbi, otkrivanja prikrivenih motiva i slično (Kieran, 1997:214). Konkretno kada je riječ o etičkim načelima, novinari istraživači su ih se dužni pridržavati, kao i čuvati ljudsku egzistenciju i privatnost. Ipak, zbog potrebe i specifičnosti svoga posla oni se nerijetko lažno predstavljaju kao i što zadiru u tuđu privatnosti te ne poštuju zakon. Opravdava li cilj sredstvo? U pojedinim okolnostima, da. Dužnost je svakog novinara da takve okolnosti prepozna u onom omjeru u kojem je proporcionalno prijetnji. U realnom svijetu novinari istraživači moraju žrtvovati neke moralne ideale kako bi podržali ono što je ispravno, a to samo po sebi, predstavlja moralnu obavezu (Kieran, 1997:217).

5.1. Obmana prilikom istrage i vrijednost privatnosti

Obmana je jedna od čestih radnji kojima se koriste novinari istraživači, a paralelno s tim zahtjevaju povjerenje javnosti. Vrlo nezgodna situacija u kojoj se svaki novinar nalazi, zbog čega uvijek mora imati spremno obrazloženje i obmanu koristiti isključivo opravdano. Na primjer, česti su slučajevi lažnog predstavljanja, zamki, obmana pa i drugih vrsta prijevara kojima se novinari služe ne bi li otkrili istinu. Dok neki autori smatraju kako je zaobilaženje“ etičkih i moralnih načela opravdana u svrhu javnog interesa, drugi smatraju kako se takvim načinom gubi i narušava egzistencija cjelokupnog novinarstva. Kieran vidi problem u tome što se, pod snažnim pritiscima javnosti i senzacionalizma, novinarska kultura mora oduprijeti

prekoračenju prihvatljive upotrebe obmana poradi stvaranja skandala za koje nema valjanih i neovisnih dokaza. Smatra kako je takvo moralno posrnuće kontraproduktivno jer će javnost izgubiti povjerenje u novinare istraživače zbog toga što se služe prevaram. Zbog takvih stvari istraživačko novinarstvo moglo bi izgubiti svoju moć. (Kieran, 1997). Dakle, sva ponašanja koja su u kontradiktornosti s etičkim načelima moraju biti opravdana javnim značajem i predstavljati jedino sredstvo kojim se neka aktivnosti može otkriti i dokazati.

Kada je riječ o privatnosti i njezinoj vrijednosti, nju uživa svaki čovjek u cilju zaštite od manipulacije. Ona je zasnovana na prihvaćanju ljudi kao slobodnih i racionalnih individua koje se zaslužuju osjećati zaštićeno kako bi moglo ispuniti njihove osnovne ljudske potrebe, želje i ciljevi, te razvijati međuljudske odnose (Kieran, 1997). Zbog toga se na globalnoj razini nastoji zaštititi privatnost. Od novinara se očekuje da poštuju privatni i obiteljski život ljudi, dom, zdravlje i drugi, te da ne objavljuju neopravdano i bez pristanka podatke iz nečijeg privatnog života. Također, neopravdano je i korištenje teleobjektiva na mjestima gdje se očekuje privatnost, kao i fotografiranje na takvim mjestima bez dozvole (Kieran, 1997). U vezi s tim, vrlo je važno je prepoznati granice između privatne i društvene sfere ljudskog života. Ona se može povući na različitim mjestima, ovisno o institucijama ili društvenom statusu osoba kojima se novinari bave. Očito je kako su te granice povezane sa stavom koji javnost ima o ugrožavanju privatnosti. U takvim slučajevima, navodi Kieran (1997:227) da privatne informacije moraju biti strogo zaštićene. Ujedno, osobe kojima je narušena privatnost imaju pravo odgovoriti na optužbe. Od neizmjerne je važnosti javnost staviti u najbolju moguću poziciju. Novinar svoje prilog ne smije objavljivati bezrazložno ili pod vodstvom motiva, poput osvete, potkupljenosti i drugo.

5.2. *Cheque-book* novinarstvo, krivična djela i evolucija propisa

Kontroverzna je praksa da novinari plaćaju za dobivanje informacija. *Cheque-book* novinarstvo upravo podrazumijeva takvo novinarstvo, odnosno ono koje uključuje plaćanje novčane naknade onome tko daje informaciju uz pravo na prikazivanje i izdavanje tog sadržaja (McNair, 2003). Takvo je novinarstvo u Europi prilično popularno i često, u odnosu na Sjedinjene Američke Države gdje se ne preferira. U praksi, nije dozvoljeno ponuditi novčanu naknadu za priču ili informaciju koja je dijelom kriminalističkih istraživanja ili aktualnog kaznenog postupka. Iznimka su materijali od velikog javnog interesa onda kada postoji neodgodiva potreba za isplatom kako bi se saznala istina. Između ostalog, izvor je neetično plaćati. Jedan od razloga je taj što to lako može utjecati na vjerodostojnost

informacija koje izvor daje. Budući da plaćanje izvora stvara pravni poslovni odnos, to također može utjecati na novinarsku objektivnost. Uplate se obično odnose na ekskluzivna prava objavljivanja osobnih podataka ili dobivanje intervjua, što za neke vijesti dovodi do nadmetanja medija za pristup (Kriesberg, 1997). Isto tako, *cheque-book* stvara potencijalni sukob interesa od strane izdavača, čiju bi neutralnost uvijek trebalo štititi, a može doći i do poticaja za pretjerivanjem u detaljima, pa čak i izmišljanje tih detalja, jer je dio dogovora s reporterom pružanje zanimljivih i vrijednih informacija. Osim etičnosti i legislative, postavlja se pitanje: Zašto stvarati iznimku nečega što je besplatno? Ipak, katkad je neophodno plaćanje informacije. Zapravo, često je to jedini put do istine, no neovisno o tome, potrebno je razlučiti za što se i kome plaća, a ako je ikako moguće, u potpunosti izbjegavati ovakav pristup.

5.3. Anonimnost izvora i rekonstrukcija

U novinarstvu je uobičajeno naglašavanje moralne obveze zaštite povjerljivih izvora informacija. Istraživačko se novinarstvo po svojoj prirodi u velikoj mjeri oslanja na izvore koji žele da njihov identitet ostane neotkriven ili da na neki način budu zaštićeni, a ukoliko ne pristanu na anonimnost, često ostanu bez potrebnih informacija. Stoga je praksa prilagođena upravo tome. Gubitak anonimnosti može ugroziti karijeru, a u nekim situacijama dovesti do fizičkih napada i prijetnji opasnih po život. Paralelno, jednako je nepoželjna i prečesta uporaba anonimnih izvora te prezentiranje informacija kao povjerljivih. Takav se pristup često smatra nemarnim. Kako god, potrebno je poštivati zahtjeve izvora informacija za anonimnošću, ali svaku datu informaciju provjeriti i analizirati. Eventualno pokušati proširiti istragu i do relevantnih činjenica doći preko nekog drugog izvora, kako bi cjelokupna informacija dobila na originalnosti i autentičnosti. Što se priče više poklapaju, to je veća vjerojatnost da bar na prvi pogled postoji pitanje koje zahtjeva odgovor. Kada je u pitanju povjerljivost, važno je znati kako postoji opasnost za same novinare. Nerijetko je da se prilikom istraživanja kriminalističkih slučajeva događa da inkriminirane strane prijete novinarima koji im ne žele otkriti izvor informacija. Može se dogoditi i da sud zahtjeva otkrivanje izvora. U takvim je situacijama moguće prećuti zakon (Franklin, 1997).

Osim metoda istraživanja važan je i način prezentiranja informacija. To je najizraženije u televizijskom sadržaju gdje postoji dramska rekonstrukcija. Cilj istraživačkih programa i dokumentaraca publici prikazati, ne samo optužbe u vezi s pojedinim osobama ili događajima, već prirodu događaja, način na koji se isti odvijao, razloge i motive izvršenja

kao i dokaze temeljem kojim se saznalo za događaj i sukladno kojima su donijete konstatacije. Dakle, cilj je prezentirati slučaj publici uz jasno navođenje razloga na osnovu kojih će se ona složiti sa zaključkom. I u televizijskom istraživačkom novinarstvu ljudi često žele ostati anonimni. Uglavnom nemaju povjerenja u snimanje u sjeni ili sintetiziranje glasova pa se često netko angažira kako bi odglumio ulogu i izgovorio tekst umjesto anonimnog izvora. Niz događaja ponekad je teško opisati, a detalji mogu biti nezgodni i neprikladni pa se često u svrhu prikazivanja događaja na najbolji mogući način, koristi dramatizacija. Ponekad video zapisi mogu biti loše kvalitete, zbog čega se u suvremenom istraživačkom novinarstvu koristi rekonstrukcija koja bi se gledateljima trebala dati do znanja, ističe Kieran (1997:237-238). Ukoliko se novinari odluče za dramatizaciju, rekonstrukciju ili konstrukciju događaja mora se odrediti prihvatljiva granica. Bez pretjerivanja, bez nadopunjavanja i izmišljanja detalja. Zbog uključenosti komercijalnih i financijskih pritisaka, iskušenje da se nešto senzacionalizira može biti vrlo jako. Najčešći primjer je neopravdano korištenje dramske rekonstrukcije zbog povećanja gledanosti. Takvo dramatiziranje može, usprkos ostatku sadržaja emisije, stvoriti vjerovanje i uvjerljivost u pretjerane ili izmišljene podatke. U takvim slučajevima, dramatizacija se koristi isključivo za popularizaciju emisije, a trebala bi biti usmjerena na razumno i uravnoteženo razumijevanje onoga u što publika ima najviše razloga vjerovati (Glover, 1999). Naime, bez svijesti o tome koja ograničenja opravdavaju koje radnje, kada i zbog čega, istraživačko novinarstvo će svoj ugled dovesti u opasnost zbog konstantnih pritisaka koje doživljavaju novinari. Nepoštivanje kriterija, istraživačke novinare udaljava od ciljeva i odgovornosti. Pravi istraživački novinar ima dužnost tragati za istinom i istovremeno poštujući sve metode provjeravanja izvora, zadiranja u privatnost poštujući sva ograničenja, kao i prikazati potpuno iskren i razuman stav o nekom događaju. Te dužnosti i obaveze proizlaze direktno iz činjenice da posao istraživačkog novinara sa sobom nosi moralne i regulativne norme kojih se treba pridržavati (Kieran, 1997:241).

6. SUVREMENO ISTRAŽIVAČKO NOVINARSTVO

Za razvoj istraživačkog novinarstva vrlo je važan razvoj tehnologije, a njegova osnova jest informacija. Na koji će ju način pojedini novinar provjeriti i prezentirati, to je na volju njegove kreativnosti. No, vrlo je važno takvu informaciju odabrati od pouzdanog izvora i naravno istražiti njezinu autentičnost. Niti jednom novinaru istraživaču nije u cilju objaviti prilog o preinačenoj, nadopunjavanoj ili fabuliranoj informaciji. Zasigurno, takav pristup narušava reputaciju novinara, ali i egzistenciju cjelokupnog istraživačkog novinarstva. Fleming (2000) navodi kako se novinari dijele na: 1) one koji su potplaćeni od velikih medijskih organizacija, 2) one koje plaćaju male i nezavisne kuće te 3) one koji su samostalni, poznatiji kao *eng. freelance*, novinari koji prodaju svoje radove medijskim kućama. Naime, djelovanje na takav način doprinosi brojnim ograničenjima. Na primjer, ukoliko neka medijska kuća želi biti prva u objavljivanju pojedine informacije, njihov će novinar takav prilog sastaviti u što kraćem roku i to bez, provjere, analiziranja i bez dodatnog istraživanja. Vodeći se takvom politikom poslovanja „*vrijeme je novac*“, istraživačko novinarstvo kao vrsta zanata gubi na vrijednosti, a ukupno gledajući, javlja se i problematika u ograničenju tema iz područja ekonomije i politike, relevantnosti prenesenih informacija i opet, u jednom dijelu, ograničenoj slobodi govora. Dakle, u većini slučajeva komercijalizacija i sama realizacija profita ima moć nad pravom i istinitom pričom o nekoj skandaloznoj zgodi, o nečijem neprihvatljivom i kažnjivom ponašanju te nečijoj žalosti ili nesreći. To je onaj način interpretacije koji podržava strukturu društva u kojemu medijska kuća ostvaruje samo i isključivo profit (Fleming, 2000:243). Ukratko, informacijom se manipulira u korist organizacije koje ih prenosi publici. Tehnološki napredak i digitalizacija otvaraju sasvim nove mogućnosti za novinare istraživače. Novinari istraživači, kao što je već pojašnjeno, uglavnom započinju istrage temeljem glasina ili nepodudarnosti koju su sami primijetili. Pronalaze ljude, činjenice i sve ostale detalje i sitnice koje bi im pomogle upotpuniti priču. S napretkom tehnologije, vrijeme potrebno za pronalaženje ljudi i informacije ne samo da je skraćena, već je količina dostupnih informacija znatno povećana.

6.1. Internet i računalu u novinarstvu

U današnjici se novinari nerijetko služe internetom i računalima kako bi skratili vrijeme prikupljanja informacija. Dakako, takav pristup nije nešto što ih može zamijeniti ili ovladati njihovim načinom rada. Riječ je o sveprisutnoj digitalizaciji i suvremenom dobu kojemu se sve struke prilagođavaju. Fleming (2000) navodi kako *web* stranice imaju pet glavnih izvora informacija: 1) akademske institucije, 2) vlade, 3) neprofitne organizacije i udruženja, 4) komercijalne kompanije te 5) pojedince. Novinari za obavljanje svog posla smiju koristiti prve četiri grupe izvora kako bi dobili nezavisno stručno mišljenje (misli se na akademske institucije), točne podatke (od vladinih službi), informacije neprofitnih organizacija i udruženja. Kada je riječ o petoj kategoriji, pojedincima, većina je podataka bezvrijedna. Izuzetak su one *web* stranice profesionalnih novinara (Fleming, 2000:248). Tako novinari koji poznaju *web*, isti mogu koristiti za brzu provjeru činjenica i podataka, za istraživanje pojedinih priča na kojima rade te jednostavnije kontaktiranje pojedinih stručnjaka. U današnjici je bilo kakav istraživački rad u novinarstvu gotovo nemoguće istražiti bez interneta. Ali, i besmisleno. Velika količina informacija na internetu pojedince može i obeshrabriti, no ukoliko novinar zna odabrati izvore s pravih mjesta, one će sasvim sigurno, uz provjeru, biti validne te neće umanjiti kvalitetu istraživanja. Isto tako, važno je razlikovati pojmove pronalaženja podataka na internetu od često korištenog pojma tzv. surfanja na internetu. Nužno je da novinar istraživač pronađe podatke koji su mu potrebni, a ne one do kojih dolazi zbog čestih pretraživanja ili slučajno.

6.2. Elektronska pošta, grupe za vijesti i serveri za liste

Važnost elektronske pošte, kao oblika komunikacije, dolazi do izražaja onda kada je novinaru nužno pristupiti izvoru, i to, osobito u situacijama kada je taj izvor nastanjen u drugoj državi, na drugom kontinentu i kada je njegova vremenska zona drukčija od novinara istraživača. Isto tako, elektronska pošta čini osnovu lista i grupa za vijesti što omogućuje pristup grupama sa zajedničkim interesima. Posredstvom takvih grupa, novinar može stupiti u kontakt s velikim brojem ljudi te na taj način racionalizirati i istraživati svoju priču. Jedan od problema koji je povezan s elektronskom poštom jest problem privatnosti i sigurnosti, budući da novinar ne može znati tko sve ima pristup adresi na koju je poslao poruku.

Grupe za vijesti (eng.*Newsgroups*), i liste omogućuju novinarima komunikaciju s ljudima kako bi ispitali i „drugu stranu priče.“ Drugim riječima, to je mogućnost da jedna osoba, u kontekstu ovog rada novinar istraživač, elektronski komunicira s više osoba. To funkcionira načinom da svaku poslanu poruku prima svaki član određene grupe. Novinar koji je član grupe za vijesti ima pristup centralnom serveru. Prednost takvih lista i grupa najbolje je objasnila Fleming (2000) na primjeru jednog studenta. Student je imao zadatak istražiti porast broja slučajeva izbacivanja učenika iz srednjih škola u Engleskoj. Koristeći ovakve grupe i liste on je u tjedan dana dobio ne samo odgovore ljudi iz Engleske, već i iz Wallesa, Australije, Italije, Kanade i raznih drugih zemalja diljem svijeta. Time je njegova istraživačka priča dobila međunarodnu dimenziju što bi bez pomoći ovakvog načina komunikacije, u najboljem mogućem slučaju trajalo nekoliko tjedana. Najpoznatiji primjer takvih grupa i lista su NICA-L koji služi za raspravu o istraživačkom novinarstvu, zatim je popularan i NEWSLIB na kojemu se raspravlja o istraživačkim pričama, i mnogi drugi (Fleming, 2000:256).

6.3. Komercijalni informativni servisi

Obzirom na količinu informacija dostupnih na internetu, sasvim je jasno zašto se posljednjih godina pojavljuje toliko kompanija koje ljudima prodaju potrebne informacije. Ovakvi komercijalni informativni servisi često su financijski nedostupni, a u mnogim redakcijama za njihovo korištenje zaduženi su samo informatolozi. Primjerice, istraživački će novinar možda utrošiti jedan cijeli dan na pretraživanje elektronskih arhiva dnevnih listova kako bi dobio prethodne informacije o nepoštivanju prava radnika neke tvrtke, dok bi neki komercijalni servis te iste informacije osigurao u roku jednog sata, ali po odgovarajućoj cijeni. Nema sumnje u to da su takvi komercijalni servisi vrlo korisni, ali isto tako vrlo skupi pa nije iznenađujuće da ih većina samostalnih novinara istraživača ne koristi. Najčešće ih koriste najveće redakcijske kuće za rad na pričama koje sadrže informacije koje je neophodno provjeriti vrlo brzo (Fleming, 2000:258).

6.4. *Spreadsheet* i baze podataka

Često su određene činjenice i cifre iznijete na način da su određeni dijelovi prikriveni kako bi se zaštitila osoba koju bi te informacije mogle prikazati u negativnom svijetlu. U tim slučajevima, od velike su pomoći tzv. *spreadsheet* i baze podataka u kojima je moguće

provjeriti informacije i neovisno ih analizirati. Jednostavno rečeno, *spreadsheetovi* se koriste za analizu numeričkih informacija, poput nacionalnog budžeta, budžeta lokalnih vlasti, plaće javnih službenika, stope kriminala, promjene podataka dobivenih popisom stanovništva i drugo. Na primjer, ako novinar radi na priči o propadanju određenog dijela grada, on može putem *spreadsheeta* saznati podatke o porastu stope kriminala u zadnjih nekoliko godina, te ih paralelno usporediti s drugim dijelovima grada i slično. Tako se može utvrditi je li porast kriminala faktor koji utječe na propadanje tog dijela grada te iskoristiti tu informaciju kako bi svojom pričom djelovao u svrhu društvenog progresa, odnosno utjecao na povećanje sigurnosti (Fleming, 2000:259).

Korištenje informacija dobivenih pomoću sustava za rukovanje bazama podataka omogućuje novinaru pogled iz druge perspektive, odnosno podatke o mjestu, vrsti i vremenu počinjenja nekog zločina, o spolu, rasi ili dobi sudionika. Takvim bazama podataka, novinaru je omogućena komparacija svih okolnosti nekog događaja, a na temelju takvih podataka može napisati članak o tome u kojim je ulicama opasno ostavljati automobile bez nadzora, gdje se ne treba kretati ukoliko nema rasvjete i slično. U Sjedinjenim Američkim Državama je takvo informiranje uobičajeno, dok je u Europi zbog uvođenja zaštite podataka to ipak ponešto kompliciranije.

6.5. Pregled dosadašnjih istraživanja

U nastavku će se dati pregled sadašnjeg stanja odnosno pregled istraživanja na temu istraživačkog novinarstva u Republici Hrvatskoj, promatrajući iz perspektive medija. U tu svrhu, potrebno je spomenuti istraživanje Gordane Vilović, koja je dala obol pogledu na istraživačko novinarstvo u Republici Hrvatskoj. Naime, autorica ističe da unatoč lošim ocjenama glede medijskih sloboda u Republici Hrvatskoj, dio hrvatskih novinara ipak nije odustao od istraživačkog novinarstva. Također, Vilović (2009) ističe da se gotovo stječe dojam da nikome nije u interesu da se novinari oslobode dnevnog novinarstva i da rade na određenim projektima, nalazima, provjeravaju sumnje i propituju istinitost dojava.

Devedesetih su godina hrvatski tjednici objavljivali veliki broj priča, koje se mogu okarakterizirati kao nezavršene, odnosno nedorađene, a neke su bile i prekinute, u smislu daljnjeg istraživanja. Ovdje nije riječ o izmišljenim pričama, već o činjenici da su takvim pričama nedostajali elementi koji bi im pomogli da ih se klasificira kao cjelovite oblike istraživačkog novinarstva. Može se reći da se tu radilo o tzv. pseudoistraživačkim pričama.

Prema Vilović (2003), obilježja pseudoistraživačkog novinarstva u Republici Hrvatskoj, mogu se prepoznati kao:

- plasiranje informacija iz jednog izvora,
- otvorene špekulacije bez uvjerljivih dokaza,
- očite jednostranosti u obradi tema/fenomena/aktera,
- novinari i urednici povezani su s određenim interesnim skupinama,
- interesi vlasnika medija evidentno ograničavaju dublje ulaženje u temu ili problem.

Treba spomenuti da se dvojbeni kredibilitet, te senzacionalizam i neuvjerljivost javljaju kao krajnji rezultati takvog istraživanja. U to vrijeme, vodili su se i razgovori s uglednim novinarima, koji su se posvetili istraživačkom novinarstvu. Smatralo se da postoje opstrukcije na svim razinama gdje se zaustavlja i ne dopušta istraživačko novinarstvo. Godine 2009. zaredale su se afere iz javnih odnosno državnih poduzeća, što je obilježilo i povratak istraživačkog novinarstva na velika vrata. Iako su hrvatski mediji u to vrijeme redovito izvještavali o javnim poduzećima i aferama, ipak se ne može govoriti o konzistentnom istraživačkom novinarstvu. Kako ističe Vilović (2009), čini se da je ipak riječ o dopuštanju određenih interesnih skupina da nezakonitosti iz suprotnog tabora ili druge interesne skupine izađu u javnost. Nadalje, razlika u hrvatskom istraživačkom novinarstvu u devedesetim godinama prošlog stoljeća i onih godina koje su potom uslijedile, odnosi se na činjenicu da javnost reagira drugačije. S obzirom na pritisak medija i utjecaja na javnost, kao i na gospodarske i političke aktere, ostavke su bile česte. Nova generacija čitatelja globalnih medija, usmjerila se na multimedijske prezentacije novih medija u virtualnom svijetu, dok se, s druge strane, bilježi sve manji broj starijih konzumenata, koji se oslanjaju na tiskovine. Vilović (2009) navodi da se u današnje vrijeme, kada su evidentne smanjene naklade tradicionalnih (tiskovnih) medija i kada jačaju on-line mediji i news portali i blogosfera, doima se kao i da se smanjuju i izgledi za revitalizaciju istraživačkog novinarstva. Prema istoj autorici, Republika Hrvatska pripada zemljama u kojima je dijagnosticiran visoki stupanj korupcije, stoga je na ovome području uloga novinara presudna, odnosno uloga medija ogleda se u razotkrivanju korupcijskih afera i kao takva je nezamjenjiva.

U okviru Prve međunarodne znanstveno-stručne konferencije „Fedor Rocco“, valja izdvojiti članak autorice Tanje Grmuše, pod nazivom „Percepcija korupcije u istraživačkom novinarstvu u Hrvatskoj“. Intencija autorice jest dobivanje uvida u percepciju raširenosti korupcije u medijima, i to posebice u istraživačkom novinarstvu. Drugim riječima, cilj je bio

istražiti iskustva istraživačkih novinara s istima, pa je u tu svrhu osmišljeno kvalitativno istraživanje, koje je provedeno na uzorku od šest ispitanika, nagrađivanih istraživačkih novinara iz različitih medija. Istraživanje Grmuše osmišljeno je kao pilot projekt većeg istraživanja u području korupcije u medijima, a poseban se naglasak stavlja na istraživačko novinarstvo. Podaci su se prikupljali metodom dubinskog intervjua. Rezultati istraživanja ukazali su na specifičnosti istraživačkog novinarstva, ali i na metodologiju rada istraživačkih novinara, odnosno utvrđeno je kako se većina ispitanika u svom radu susretala s etičkim prijemima kao što su zaštita identiteta te ugleda i časti pojedinaca, kao i s dilemama oko objave priče (Grmuša, 2014).

Nadalje, u istraživanju je potvrđen veliki utjecaj politike u medijima, što se manifestira kroz intervencije u medijskim objavama, kadroviranjima i sudjelovanjem u vlasničkoj strukturi. Grmuša (2014) ističe da je istraživanje pokazalo i da istraživački novinari raširenost korupcije u medijima percipiraju jednako kao i korupciju u društvu, međutim ipak je većina ispitanika iskustvo s korupcijom iznijela na temelju svjedočanstava iz druge ruke, nego iz vlastite prakse. Ispitanici su ponudili i prijedloge glede rješavanja korupcije u medijima, koji podrazumijevaju jačanje medijske regulative, kao i poštivanja temeljnih standarda profesije (Grmuša, 2014).

7. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE ISTRAŽIVAČKOG NOVINARSTVA U SLUŽBI DRUŠTVENOG PROGRESA

Posljednje poglavlje rada za cilj ima testirati postavljene hipoteze shodno čemu je provedeno empirijsko istraživanje istraživačkog novinarstva u službi društvenog progressa kao sredstva za ostvarivanje socijalne pravde. Opći podatci o istraživanju kao i metodološki aspekt, uz rezultate i raspravu, biti će prikazani u nastavku poglavlja.

7.1. Određenje problema istraživanja

Tematike iz domene korupcije, nemoćnih i potlačenih osoba, želje za pomoći i utjehom te različiti skandalozni događaji postali su dijelom ljudske svakodnevnice. Paralelno s tim, porasla je potreba za iznošenjem takvih priča u javnost. S jedne strane to podrazumijeva pokušaje spriječavanja kaznenih i prekršajnih djela te neprihvatljivih

ponašanja, a s druge strane potiče pružanje pomoći onima kojima je to najpotrebnije. U tom kontekstu, ističe se istraživačko novinarstvo koje kao oblik novinarstva podrazumijeva dugotrajno i detaljno istraživanje pojedinog događaja, nalik kriminalističkom istraživanju. Najčešće je riječ o političkim ili gospodarskim istraživanjima s ciljem suzbijanja korupcije, utaje poreza, anarhije i drugih vrsta prijevara.

7.1.1. Problem i cilj istraživanja

Vrlo su često novinari istraživači suočeni s nizom opasnosti i prijetnji, no rijetko ih to spriječava u obavljanju posla. Njihov je zadatak iznijeti javnosti istinu pa se kao **predmet rada** akcentiraju determinante razvoja i djelovanje u službi društvenog progresa istraživačkog novinarstva te njihov utjecaj u javnosti. Sukladno predmetu istraživanja određuju se problem i cilj istraživanja. Stoga, **problem istraživanja** se nalazi u ograničenosti područja i malog broja ispitanika. Isto tako, najveći je broj ispitanika su oni koji su mlađi od 35 godina što ne predstavlja u potpunosti objektivno istraživanje obzirom da je takva skupina ljudi najviše zainteresirana za televizijske sadržaje koji podrazumijevaju filmove i slično, a ne vijesti i informativne emisije koje su fundament za poticanje istraživačkog novinarstva. Paralelno, **cilj rada** je ispitivanje njihove učinkovitosti i djelovanje kao sredstva za ostvarivanje socijalne pravde u Republici Hrvatskoj. Navedeno će se postići eksplikacijom teorijskog sadržaja na tematiku istraživačkog novinarstva i empirijskim istraživanjem o stavovima i povjerenju ispitanika u priloge istraživačkih novinara na primjeru emisije Provjereni.

7.1.2. Hipoteze istraživanja

Sukladno predmetu, problemu i cilju rada postavljena su slijedeća istraživačka pitanja, odnosno hipoteze:

H0: Istraživačko novinarstvo djeluje u službi društvenog progresa, odnosno u ulozi sredstva za ostvarivanje socijalne pravde.

H1: Emisija Provjereni pravi je primjer kako bi istraživačko novinarstvo trebalo upotrebljavati prikupljene informacije.

H2: Emisija Provjereni objektivno i etički djeluje na sprječavanju neprihvatljivih ponašanja te potiče empatiju i humanost javnosti.

H3: Emisija Provjereno predstavlja primjer dobre prakse i model prema kojem bi novi mediji mogli zainteresirati i potaknuti javnost na veću konzumaciju takvih sadržaja, a samim time i na društveni progres.

7.2. Metodologija istraživanja i uzorak ispitanika

U hrvatskim medijima postoji više primjera istraživačkog novinarstva na temelju kojih bi se mogle ispitati navedene hipoteze. Važno je spomenuti radio emisiju HRT-a pod nazivom „Okrugli stol“. Riječ je o emisiji koja se emitira ponedjeljkom, a temelji se na pitanjima s područja društvenih i prirodnih znanosti te govori o temama aktualnih kulturalnih i društvenih fenomena. U ovoj emisiji vodi se dijalog i polemika među stručnjacima s određenih područja. Tako je još 2015. godine tema emisije „Okrugli stol“ o stanju i perspektivi istraživačkog novinarstva. Utvrdilo se da, sada već nešto više od dva desetljeća, traje degradacija novinarske struke i statusa novinarske profesije u Republici Hrvatskoj. Riječ je o dekadencijama koje se mogu detektirati na strukturno-sistemsom planu (primjerice, zakonodavni okviri medijskih politika, modeli vlasništva u medijima, načini financiranja medija, ovisnost medijskih kuća o tržišno-korporativnim subjektima, posebno oglašivačima i sl.), pa sve do mikro razina prekarizacije života novinara i novinarki. U spomenutoj emisiji, poseban se naglasak stavio na trenutno stanje i perspektive onoga aspekta novinarske struke temeljem kojeg se može vrlo precizno prepoznati i locirati problematične učinke već spomenutih trendova.

Govoreći o kategoriji drugih medija, primjerice onih tiskanih, ali i internet portala koji se mogu svrstati u kategoriju istraživačkog novinarstva, može se izdvojiti Nacional - neovisni news magazin. Naime, Nacional dolazi u tiskanom izdanju, ali istodobno i kao online magazin. U Nacionalu se mogu pronaći tekstovi o gospodarstvu i politici Republike Hrvatske. Primjerice, važno za temu rada, u Nacionalu se može pronaći tekst iz 2019. godine, u kojem se govori o istraživačkom novinarstvu u kontekstu suprotstavljanja širenja lažnih vijesti. Nadalje, može se spomenuti i internetski portal bezcenzure.hr, koji predstavlja portal istraživačkog novinarstva. Na istome se mogu pročitati tekstovi o politici, gospodarstvu, energetici, pravosuđu, iseljeništvu, braniteljima i izborima u Republici Hrvatskoj.

Važno je spomenuti i emisiju Potraga koja se od ponedjeljka do petka emitira na komercijalnoj televiziji RTL. Bavi se pitanjima korupcije i kriminala, zastupa interese ugroženih te otkriva i aktualizira teme za koje bi netko htio da padnu u zaborav. Govoreći o ovom tipu televizijskih emisija, posebnu pažnju zahtjeva Provjereno. Emisija Provjereno koja se bavi istraživačkim novinarstvom, prvenstveno socijalnim i političkim problemima u Hrvatskoj, s emitiranjem je počela još 2007. Danas je Provjereno najdugovječnija emisija ovog tipa te broji preko 500 epizoda. Osim tema emisije koje su usko vezane uz temu ovog rada, postoje još neke bitne odrednice zbog kojih je baš Provjereno odabrano za anketno istraživanje u daljnjem radu. Naime, osim što je najdugovječnija emisija ovog tipa, podaci o gledanosti govore o popularnosti ove emisije. Tako je primjerice 2018. godine u prosjeku emisiju pratilo više od 385 tisuća gledatelja, a kroz prošlu sezonu podaci o gledanosti su i dodatno porasli. Primjerice, emisija emitirana 31.10.2019. koja je najvećim djelom bila posvećena samoprozvanom kontroverznom doktoru Anti Pavloviću, imala je udjel gledanosti od 38,3% te je tog dana prilog uživo gledalo više od 400 tisuća ljudi (<https://novatv.dnevnik.hr/informativni/provjereno/clanak/zanimljivosti/provjereno-srusilo-rekord-sezone-u-cetvrtak-ne-propustite-novo-izdanje-istrazivackog-magazina---582052.html>).

Još jedan razlog zašto je baš Provjereno odabrano za anketno istraživanje je taj da je nova sezona već prvom emisijom ostvarila udio u gledanosti od 37,3% što znači da je bila najgledanija u svom terminu emitiranja te da je ostvarila čak 242% više gledanosti od prvog konkurenta(<https://novatv.dnevnik.hr/informativni/provjereno/clanak/zanimljivosti/prvom-emisijom-nove-sezone-provjereno-najgledanije-u-svom-terminu---619075.html>). Navedeni podaci rezultati su mjerenja koje je za Novu TV, ali isto tako i za RTL, obavljala tvrtka AGB Nielsen, globalna kompanija za mjerenje i analizu podataka. Također, osim što je tematski usko povezana s temom rada i što uživa veliku popularnost, emisija Provjereno odabrana je i na temelju drugih elemenata o kojima je bilo govora u teorijskom djelu rada. Primjerice, poznato je kako su novinari Provjerenog često bili u opasnosti te je na njih tijekom snimanja bilo i fizičkih nasrtaja, od kojih je svakako najpoznatiji onaj iz 2017. kada je za vrijeme snimanja u Velikom Pašijanu ozlijeđena repoterka Ema Branica. Istražujući prevare obitelji Sužnjević, prvo ju je napala majka optuženog, a zatim i brat koji je nakon prijetnji smrću reporterku provjerenog bacio u kanal gdje je snažno udarila glavom, a zatim je i snimateljima Alanu Novaku i Goranu Jaganjcu pokušao uništiti opremu. Nakon žestoke reakcije urednice Ivane Paradžiković ali i HND-a o sigurnosti novinara, ali isto tako i komentara javnosti,

napadač je 2018. nepravomoćno osuđen na godinu i tri mjeseca zatvora. Budući da je u teorijskom dijelu rada bilo govora o poveznicama istraživačkih novinara i policije, važno se vratiti i na ranije spomenuti slučaj Ante Pavlovića koji je u zatočeništvu, u ropskom odnosu, u neljudskim uvjetima držao Ivana Župana, kojeg je navodno liječio. Odmah nakon priloga, uz burnu reakciju javnosti, reagirala je i policija te je Pavlović priveden i optužen za kršenje 4. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Također, s obzirom na to da je u radu bilo dosta govora o pokušaju moćnika da zaustave objavu priča novinara istraživača, bilo cenzurom ili zastrašivanjem, a isto tako je bilo govora o ulozi istraživačkog novinarstva u ostvarivanju prava žena, Provjereno je emisija pogodna za provedbu ankete o istraživačkom novinarstvu i zbog svog priloga o seksualnom zlostavljanju od strane bivšeg saborskog zastupnika Damira Škare. Škaro je i sam često isticao dobre odnose s najmoćnijim ljudima u državi te njegova povezanost s moćnicima nije bila tajna. Napomenimo i kako se žrtva nije usudila sama prijaviti Škaru, već je to napravila njezina liječnica koja je sama shvatila što se dogodilo te po liječničkoj dužnosti sve prijavila policiji. Sam Škaro je odmah saznao za prijavu te je poslao prijeteću poruku žrtvi u kojoj ju je pitao kako su joj djeca. U strahu, budući da ga policija nije niti privela, žrtva je kontaktirala Provjereno. Njeno povjerenje u istraživačke novinare urodilo je plodom, budući da se cijela javnost nakon emisije zainteresirala za slučaj, uključile su se i brojne udruge za zaštitu žena te je Škaro priveden, a uskoro je i optužnica postala pravomoćna. Ovo su samo neki od razloga zašto će se emisija Provjereno koristiti prilikom istraživanja o istraživačkom novinarstvu u daljnjem radu.

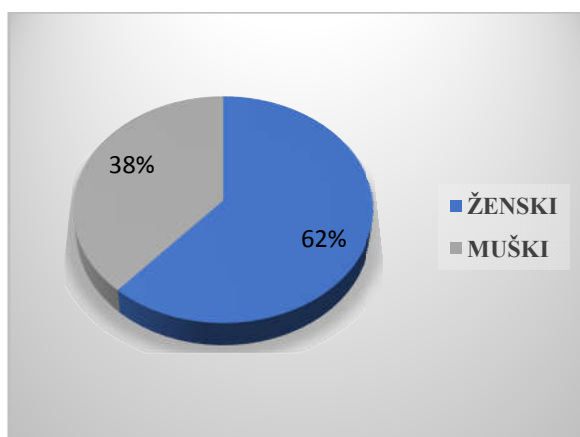
Empirijsko istraživanje istraživačkog novinarstva u službi društvenog progresa temeljem emisije Provjereno provedeno je na uzorku od 312 ispitanika različitih socio-demografskih obilježja. Za potrebe navedenog istraživanja napravljen je anketni upitnik kojim su se odredila socio-demografska obilježja ispitanika, navike ispitanika u gledanju televizije te stavovi o skandaloznim sadržajima koji se istražuju u novinarstvu na primjeru emisije Provjereno koja je jedna od najpopularnijih emisija istraživačkog tipa u Republici Hrvatskoj. Spomenuti anketni upitnik konstruiran je pitanjima zatvorenog tipa koji ispitanicima pružaju moguće odgovore, a sadrže Likertovu četverostupanjsku numeričku ljestvicu. Istraživanje je provedeno putem <https://docs.google.com>, odnosno putem online ankete, a svi su podatci ukomponirani u Excel za potrebe provođenja statističke analize. Dobiveni rezultati analizirani su pomoću deskriptivne statistike. Rezultati su prikazani pomoću grafikona uz obrazloženje.

Ovo empirijsko istraživanje pokušava ukazati na utjecaj istraživačkog novinarstva u službi društvenog progresa, odnosno u ulozi sredstva za ostvarivanje socijalne pravde. Takva će se hipoteza pokušati potvrditi kroz provedenu online anketu u čijem je ispitivanju sudjelovalo 312 ispitanika različitog spola, različite životne dobi i različitog obrazovnog statusa. Prema tome, ispitanici su određeni nasumično kako bi rezultati bili što objektivniji te kako bi se uvidjelo koliko često ispitanici gledaju televiziju i koliko ta televizija relevantno prikazuje korupciju, socijalno ugrožene, prevarene, potlačene i nemoćne osobe. Emisija Provjereno jedna je od emisija na hrvatskoj nacionalnoj televiziji koja zagovara istraživačko novinarstvo i poprilično ga djelotvorno provodi u praksi te prikazivanim sadržajem pokušava ostvarivati socijalnu pravdu i društveni progres pa je temeljem njezina sadržajnog koncepta prilagođena i anketa.

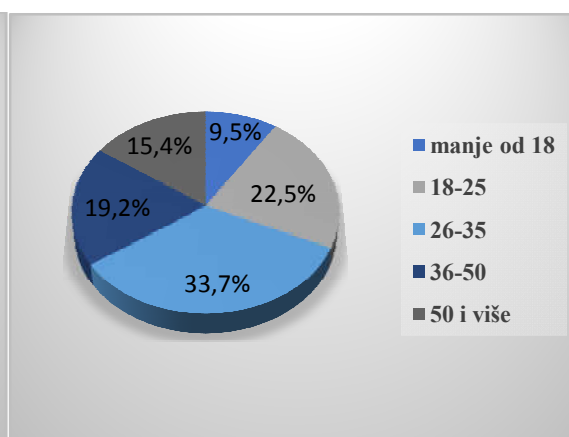
7.3. Rezultati istraživanja

U ispitivanju je sudjelovalo 312 ispitanika. Prvim anketnim pitanjem (Grafikon 1) utvrđeno je kako je većina ispitanika koji su ispunili anketu, njih 192, odnosno 62 % bilo ženskog spola. Udio muških ispitanika bio je 120, odnosno 38 %.

Grafikon 1. Spol ispitanika

Grafikon 2. Dob ispitanika

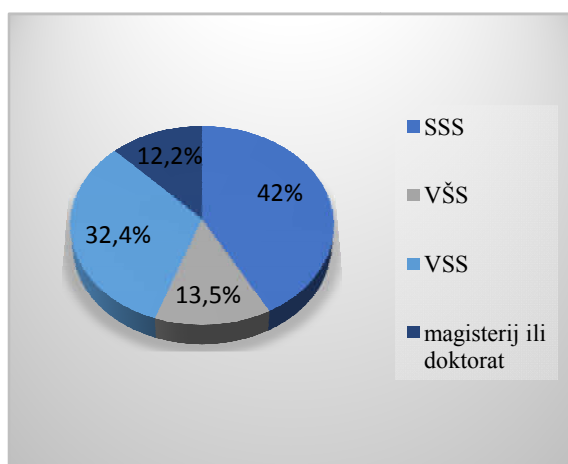
Izvor: vlastita izrada

Drugim je pitanjem utvrđena dobna skupina ispitanika (Grafikon 2). Najveći broj ispitanika pripada dobnoj skupini između 26 i 35 godina, njih 105 što čini 33,7 %. Njih 70 (22,5 %) je dio skupine od 18 do 25 godina, a njih 60 dio je skupine od 36 do 50 godina što

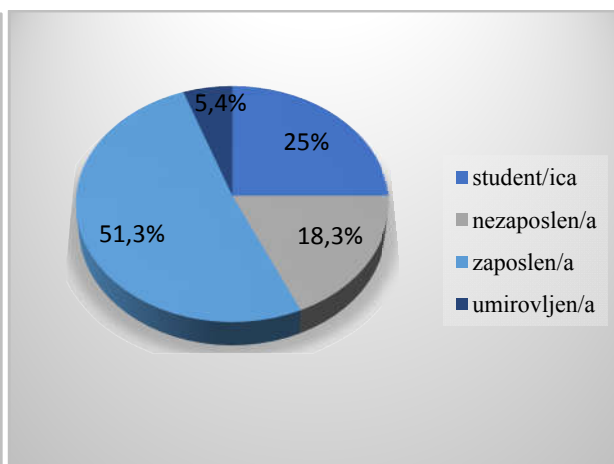
čini udio od 19,2 % ispitanih. Najmanji broj ispitanih, njih 29 odnosno 9,5 %, mlađe je od 18 godina, dok je 15,4 % starije od 50.

Kada je riječ o obrazovnom statusu ispitanika, riječ je o zastupljenosti srednje stručne sprema koja čini udio od 42 % (Grafikon 3). Prati ju visoka stručna sprema sa 32,4 % ispitanih. Najmanje je onih sa završenim magisterijem ili doktoratom (12,2 %) te onih s višom stručnom spremom (13,5 %).

Grafikon 3. Stručna sprema ispitanika

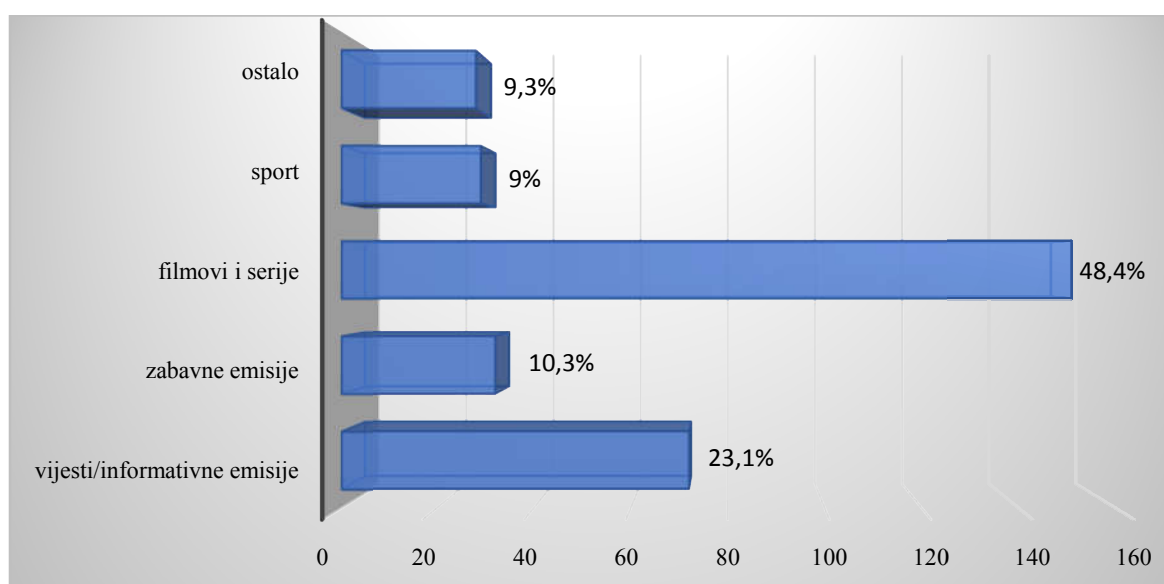
Grafikon 4. Status

Izvor: vlastita izrada

Posljednjim anketnim pitanjem iz područja socio-demografskih obilježja utvrđeno je da je najveći dio ispitanika, njih 160 (51,3 %) u radnom odnosu (Grafikon 4). Potom slijede studenti koji čine 78 (25 %) od ukupnih 312 ispitanika. Nezaposlenih ispitanika sudjelovalo je 57 odnosno 18,3 %, dok je najmanji broj ispitanika koji su sudjelovali u anketi, njih 17 (5,4 %), umirovljeno.

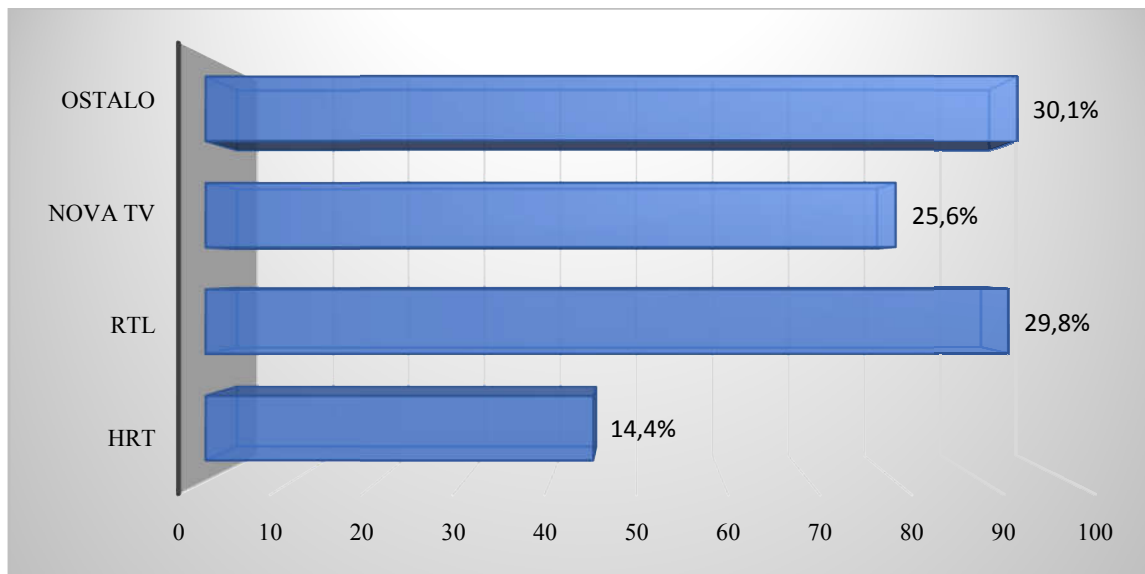
Grafikon 5. Vrsta televizijskog sadržaja

Izvor: vlastita izrada

Nadalje, slijedećih pet pitanja u anketi podrazumijevaju učestalost i navike gledanja televizije. Obzirom na to da je ispitivanjem socio-demografskih obilježja utvrđeno kako je čak 66 % ispitanih mlađe od 35 godina, nije previše iznenađujuće da čak 48,4 % ispitanih, odnosno njih 151, od televizijskog sadržaja, najviše zanimaju filmovi i serije (Grafikon 5). Vijesti i informativne emisije koji su najvažnija komponenta televizijskog sadržaja za rad, nalaze se na drugom mjestu sa 72 ispitanika, odnosno 23,1 %. Njih 32 (10,3 %) odgovorilo je kako ih od televizijskog sadržaja najviše zanimaju zabavne emisije, odnosno emisije o hrani, showbizzu, glazbene i reality emisije. Zbog sporta, televiziju prati 9 % ispitanika, odnosno njih 28.

Grafikon 6. Vrsta televizijske postaje

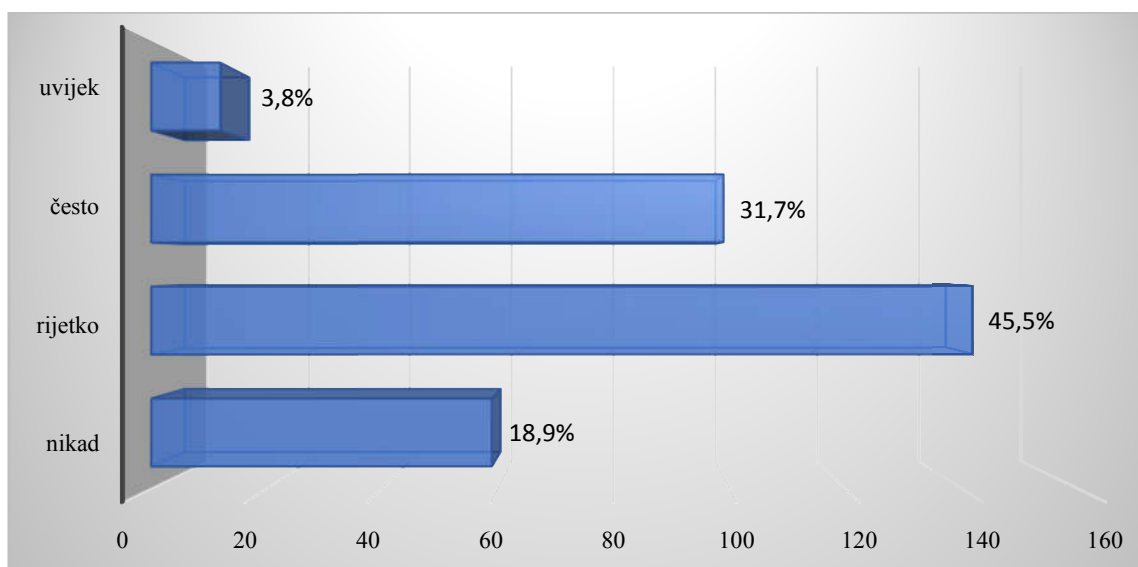

Izvor: vlastita izrada

Grafikon 6. ukazuje na najgledaniju televizijsku postaju među ispitanicima. Obzirom na sve veći broj nacionalnih televizija, ponuđeni odgovori jesu HRT kao državna televizija te Nova TV i RTL kao dvije najveće komercijalne televizije u Republici Hrvatskoj. Obzirom da su filmovi i serije najgledaniji televizijski sadržaj, nije iznenađujuće da HRT televizijska postaja ima najmanju gledanost među ispitanicima (14,4 %). Među komercijalnim televizijama, najveću gledanost ima RTL televizija (29,8 %), zatim i Nova TV (25,6 %). Ostale televizijske sadržaje prati 94 ispitanika, odnosno njih 30,1 %.

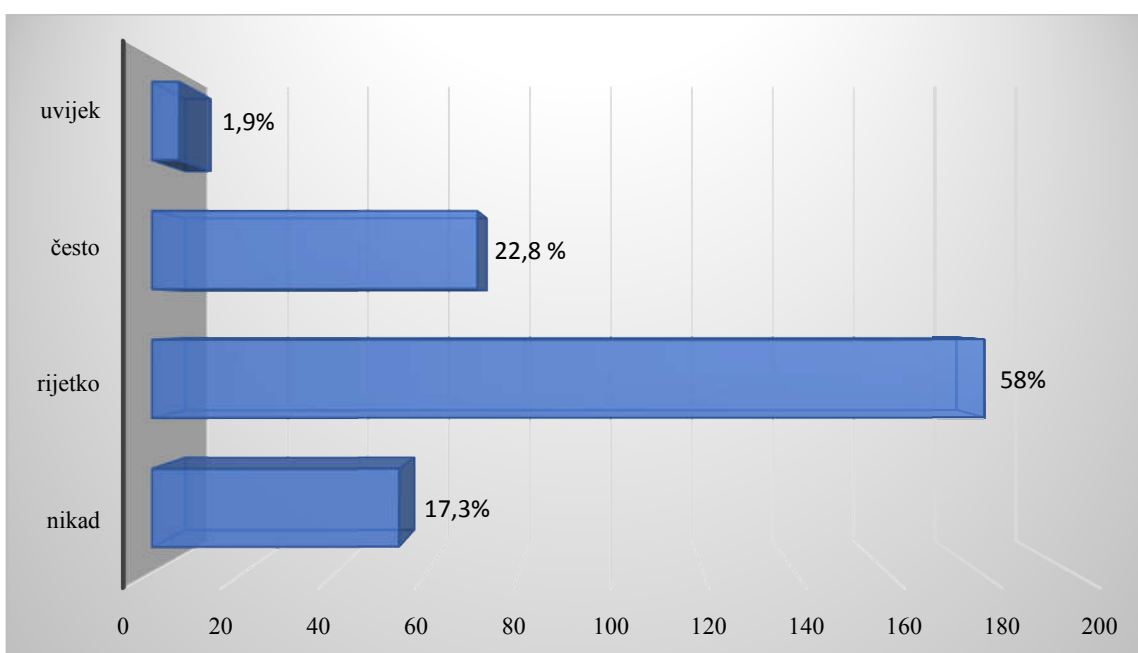
Grafikon 7. prikazuje stavove o televizijskom sadržaju koji podrazumijeva slučajeve korupcije u društvu na nacionalnoj televiziji. Ispitanici su prema stupanjskoj Likertovoj ljestvici imali izbor od četiri tvrdnje (nikad, rijetko, često, uvijek), te su jednom od njih izrazili vlastito mišljenje o tome ukazuju li hrvatski televizijski programi na korupciju u društvu. Najveći broj ispitanih, njih 142 odnosno 45,5 % mišljenja je kako hrvatske televizije rijetko ukazuju na korupciju, dok 59 ispitanih, odnosno 18,9 % smatra kako hrvatske TV kuće nikada ne ukazuju na korupciju. 99 ispitanika, njih 31,7 %, smatra kako hrvatski televizijski sadržaji često ukazuju na korupciju, dok njih 12 (3,8 %) vjeruje kako se uvijek prikazuju slučajevi korupcije.

Grafikon 7. Ukazuju li televizijske emisije na slučajeve korupcije

Izvor: vlastita izrada

Grafikon. 8. Ukazuju li televizijske emisije na priče prevarenih, potlačenih i nemoćnih

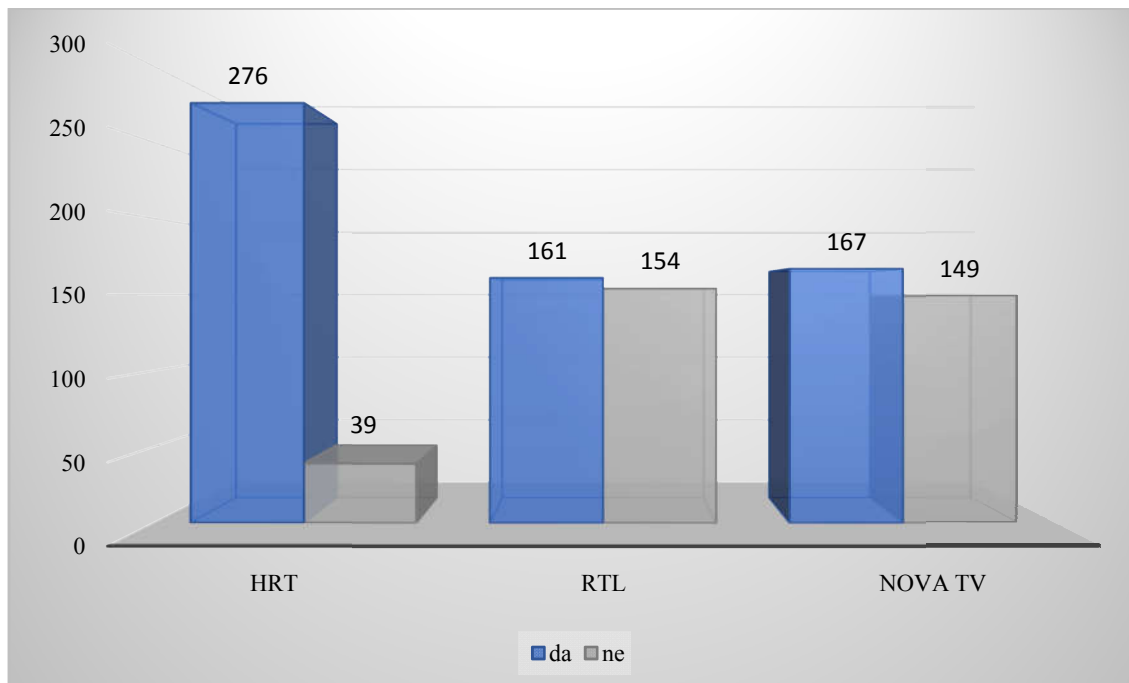

Izvor: vlastita izrada

Kada je riječ o priložima koji ukazuju na socijalno ugrožene, odnosno prevarene, potlačene i nemoćne osobe, 181 ispitanik, odnosno njih 58 %, smatra kako nacionalni programi rijetko prikazuju priče prevarenih, potlačenih i nemoćnih. Njih 54, odnosno 17,3 % smatra kako njihove priče uopće nisu zastupljene, dok njih 71 (22,8 %) ima mišljenje da su

takve priče zastupljene često. Tu je i manji udio ispitanika, njih 6 (1,9 %) koji imaju stav da su takve priče uvijek zastupljene.

Grafikon 9. Utjecaj aktualne političke vlasti u državi

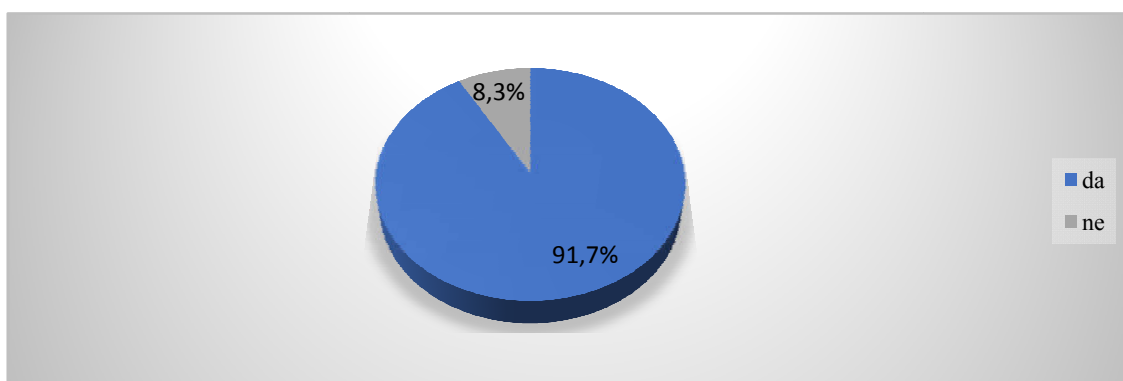

Izvor: vlastita izrada

Ispitanici smatraju kako politika i vlast imaju utjecaj na mišljenja koja se iznose na sve tri najveće nacionalne televizijske postaje. Najlošije je pritom ocijenjen HRT, za koji čak 276 ispitanika smatra da je pod utjecajem vladajućih, a svega 39 ispitanika tvrdida to nije tako. RTL i Nova TV ostvarili su ipak znatno bolji rezultat od HRT-a te su stavovi ispitanika o utjecaju politike na mišljenja komercijalnih kuća bili otprilike podjednako podijeljeni. Da je Nova TV pod utjecajem vladajuće političke stranke smatra 162 ispitanika, a njih 154 smatra da je neovisna o politici. Najbolje je po glasovima prošao RTL za kojega 161 ispitanik smatra kako ovisi o politici, dok se njih 149 s tom tvrdnjom ne slaže.

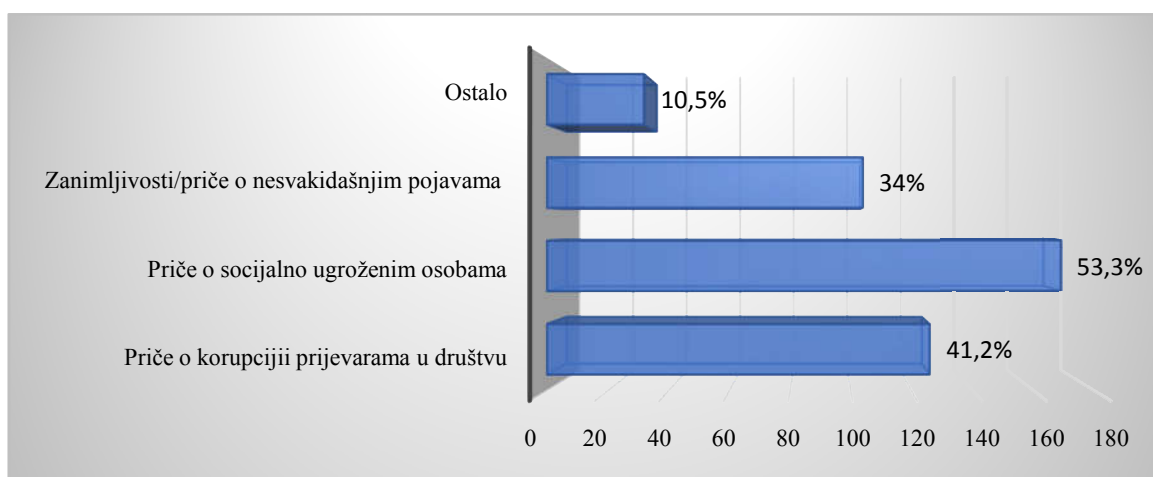
S namjerom utvrđivanja popularnosti emisije Provjereno (Grafikon 10), ispitanicima je postavljeno pitanje o gledanosti emisije. Utvrđeno je kako je emisiju pogledalo 286 ispitanika, to jest njih 91,7 %, dok njih 26 nije gledalo emisiju. Za njih 8,3 %, koji nisu gledali emisiju, sljedeća pitanja nisu bila obavezna za odgovoriti.

Grafikon 10. Gledanost emisije Provjereno

Izvor: vlastita izrada

Grafikon 11. Preferirana tematika na emisiji Provjereno

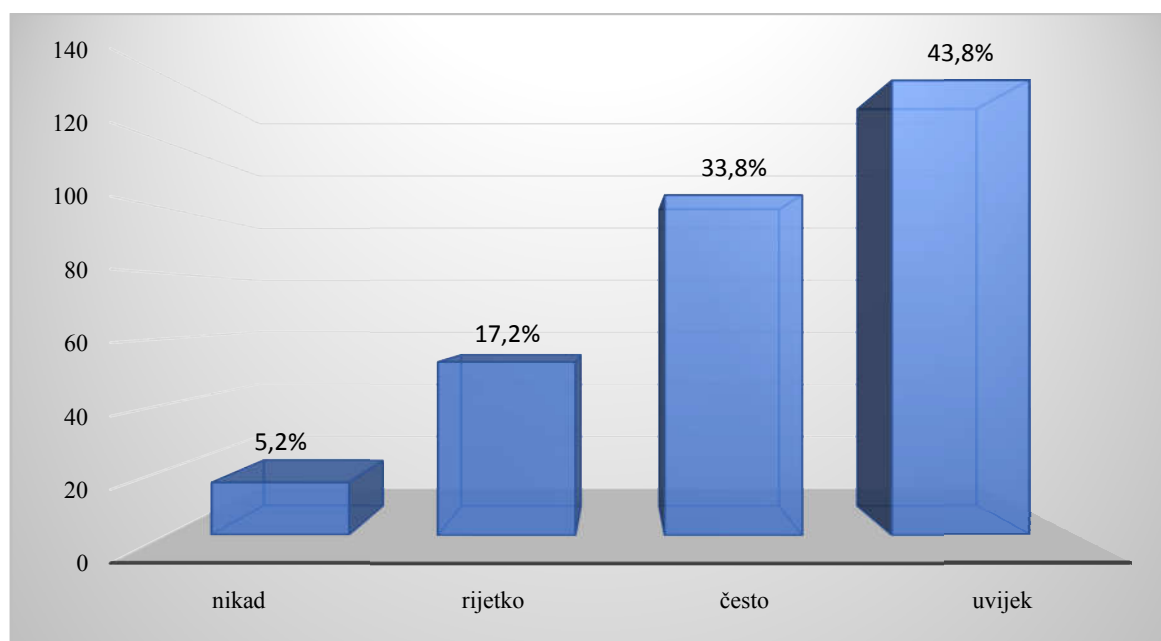

Izvor: vlastita izrada

Njih najviše, 163 odnosno 53,3% najviše zanimaju teške priče o socijalno ugroženim osobama (Grafikon 11). Slijede prilozi o korupciji i prijevarama u društvu, što je omiljena tema za 126 ispitanika, odnosno 41,2 %. Također, velik broj gledatelja, njih 104 ili 34%, Provjereno prati zbog nekih opuštenijih i vedrijih tema poput zanimljivosti i priča o nesvakidašnjim pojavama, dok njih 32, što čini 10,5 %, preferira ostale teme.

Čak 135 ispitanika, njih 43,8 % uvijek ostane pogođeno priložima o socijalno ugroženim osobama (Grafikon 12). Uz 104 ispitanika (33,8%) na koje takvi prilozi često utječu, jasno je kako emisija Provjereno djeluje empatijski na ispitanike. Tek na njih 53, odnosno 17,2 % takvi prilozi utječu rijetko dok na 16 (5,2 %) ispitanika ne utječu nikada.

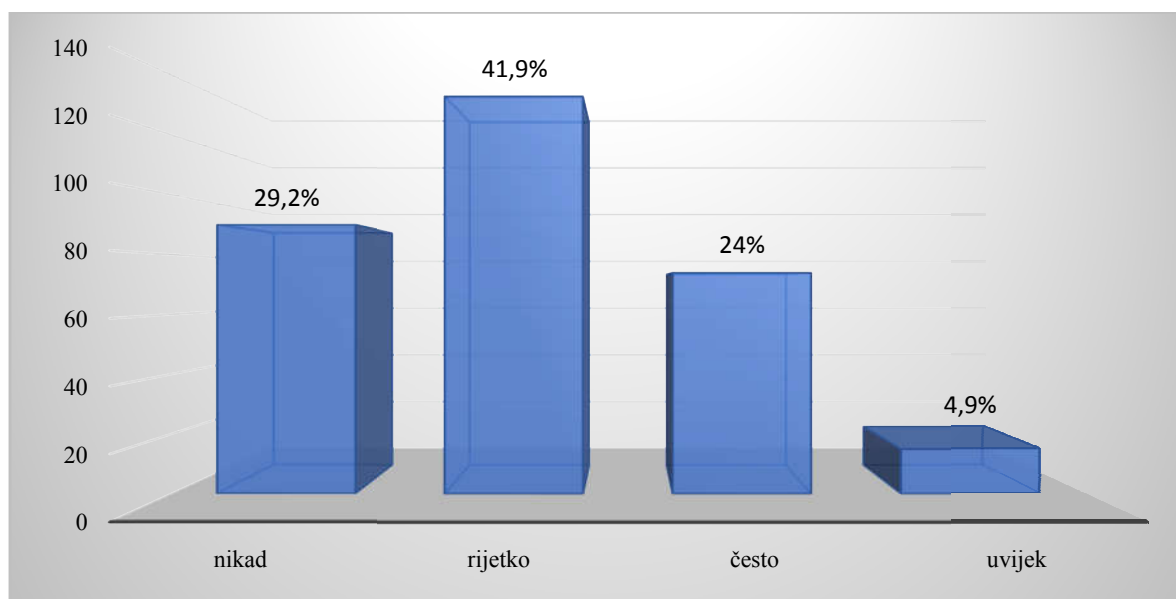
Grafikon 12. Utjecaj priloga o socijalno ugroženim osobama

Izvor: vlastita izrada

U pružanje pomoći socijalno ugroženim osobama nakon gledanja emisije Provjereno 74 (24 %) ispitanika se uključuje često, a njih 15 odnosno 4,9 % uvijek. Čak se njih 90 (29,2 %), nikada nije angažiralo i uključilo u pomoć nakon priloga emisije Provjereno o socijalno ugroženim osobama.

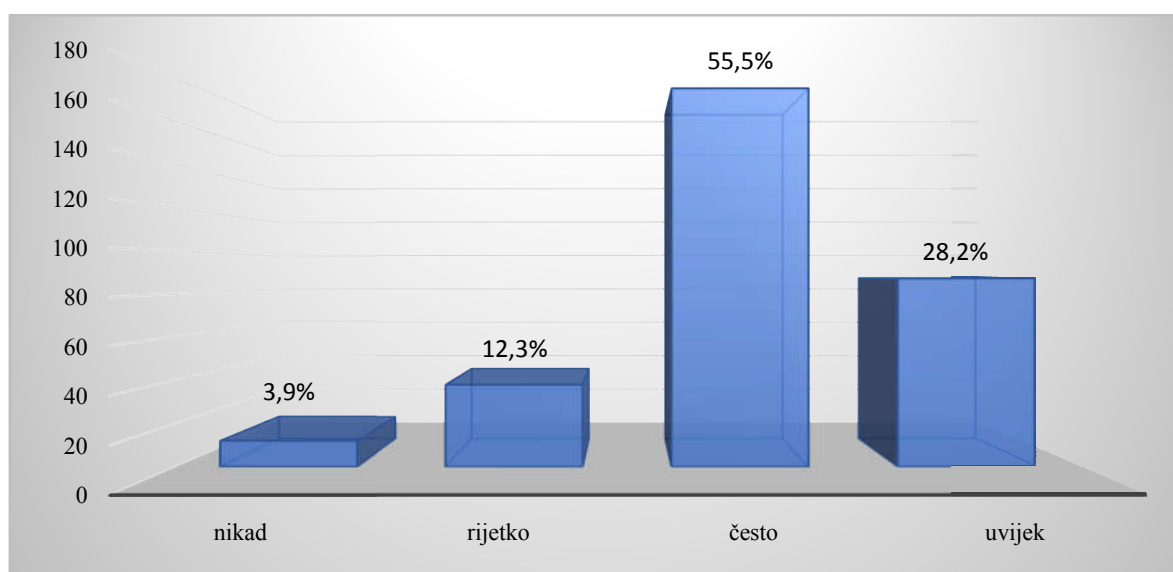
Grafikon 13. Angažiranost u pružanju pomoći socijalno ugroženim osobama nakon gledanja emisije Provjereno

Izvor: vlastita izrada

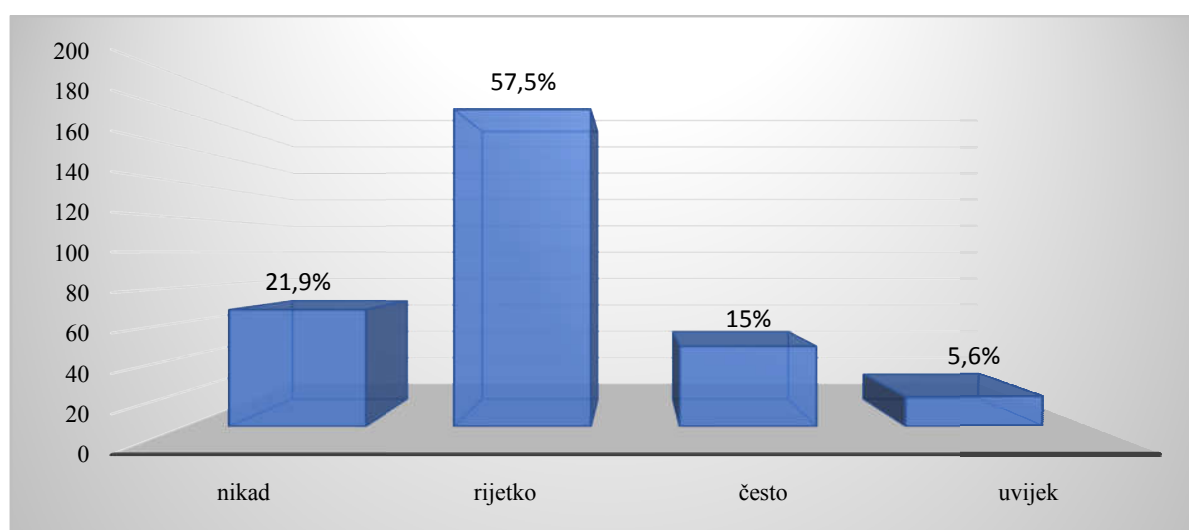
Da novinari i urednici emisije *Provjereno* obavljaju posao policije i inspektorata da su zbog svojih priloga u čestoj opasnosti smatra 87 (28,2 %) ispitanika. Njih 171 (55,5 %) misli kako novinari i urednici često obavljaju posao navedenih službi i da su zbog toga u opasnosti. Njih 38 (12,3 %) smatra kako je to rijetka situacija, a njih 12 (3,9 %) vjeruje kako je to nikada.

Grafikon 14. Obavljaju li novinari i urednici emisije *Provjereno* posao policije i inspektorata i jesu li zbog svojih priloga u opasnosti

Izvor: vlastita izrada

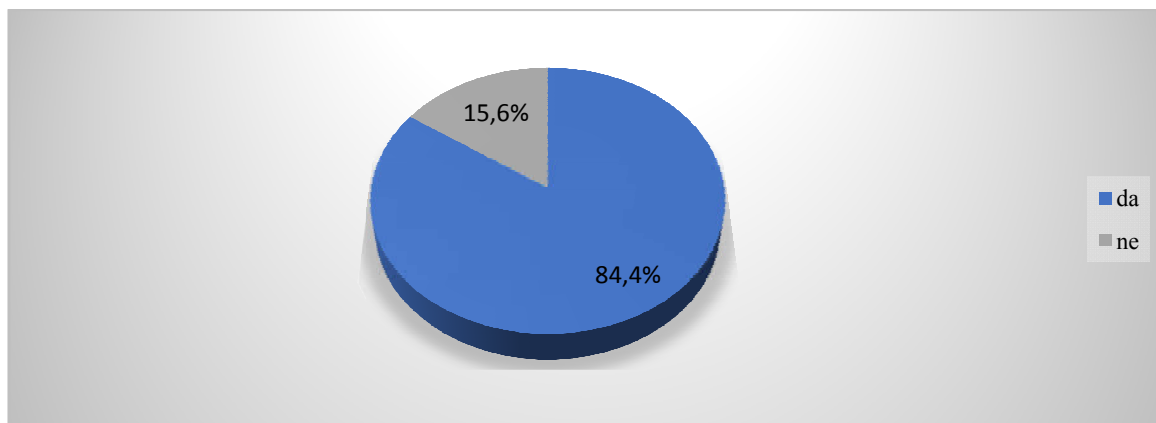
Grafikon 15. Preuveličavaju li se prilozima i pričama u svrhu povećanja gledanosti

Izvor: vlastita izrada

Odgovorima prema Grafikonu 15. ponovno se potvrđuje hipoteza H0. Čak 176 ispitanih smatra kako novinari i urednici emisije Provjereno rijetko preuveličavaju priloge i priče u svrhu povećanja gledanosti. Njih 67 (21,9 %) smatra kako isti to nikada ne rade, dok njih 46 (15 %) misli kako je to ipak često, i njih 17 (5,6 %) kako se prilozi i priče uvijek preuveličavaju radi postizanja veće gledanosti.

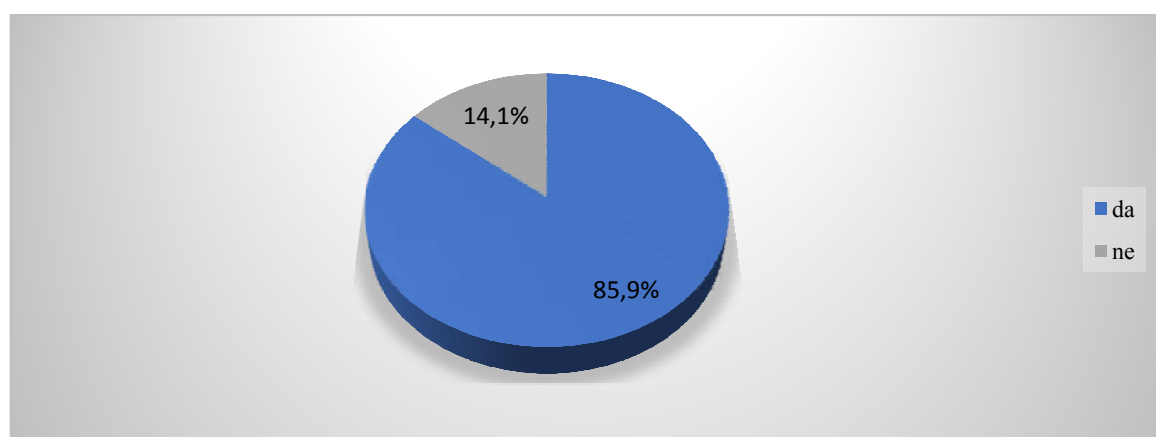
Grafikon 16. Je li emisija Provjereno pravi primjer istraživačkog novinarstva

Izvor: vlastita izrada

Je li emisija Provjereno pravi primjer istraživačkog novinarstva potvrđuje 259 (84,4 %) ispitanika. Preostali udio, njih 15,6 % smatra kako ista nije primjer istraživačkog novinarstva.

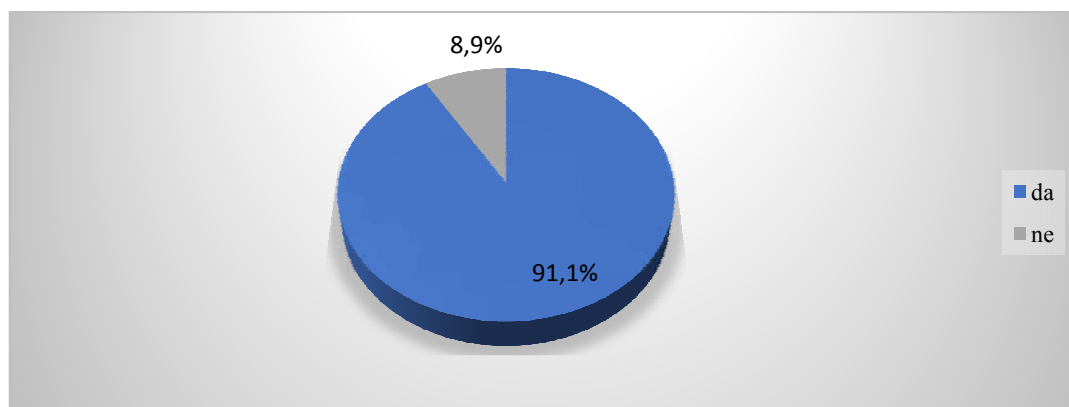
Grafikon 17. Poštuje li emisija Provjereno etička načela

Izvor: vlastita izrada

Da emisija Provjereno poštuje etička načela smatra 85, 9% (268) ispitanika, dok njih 44 (14,1 %) smatra kako ista ne poštuje etička načela prilikom prikupljanja informacija i prezentiranja priča i priloga.

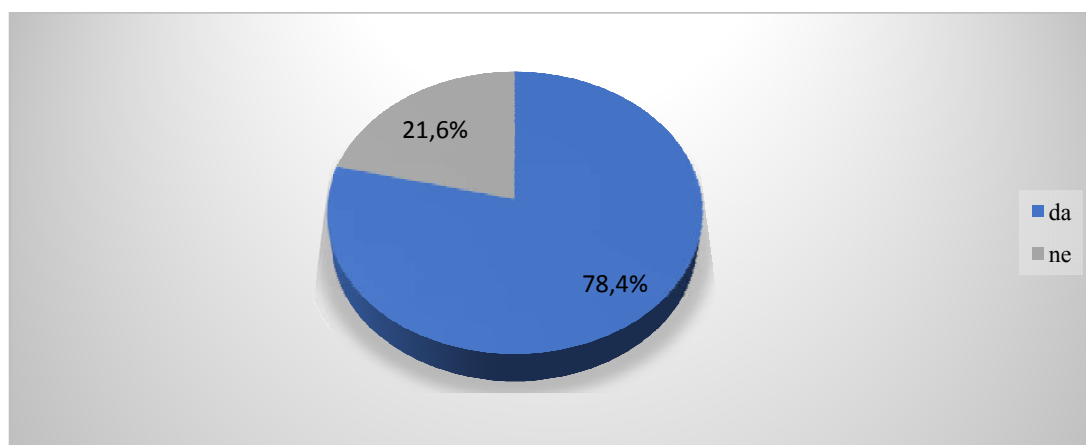
Grafikon 18. Djeluje li emisija Provjereno u službi društvenog progresu

Izvor: vlastita izrada

Da emisija Provjereno djeluje u službi društvenog progresu potvrđuje 276 (91,1 %) ispitanika, dok samo njih 27 (8,9 %) smatra da ipak ne djeluje.

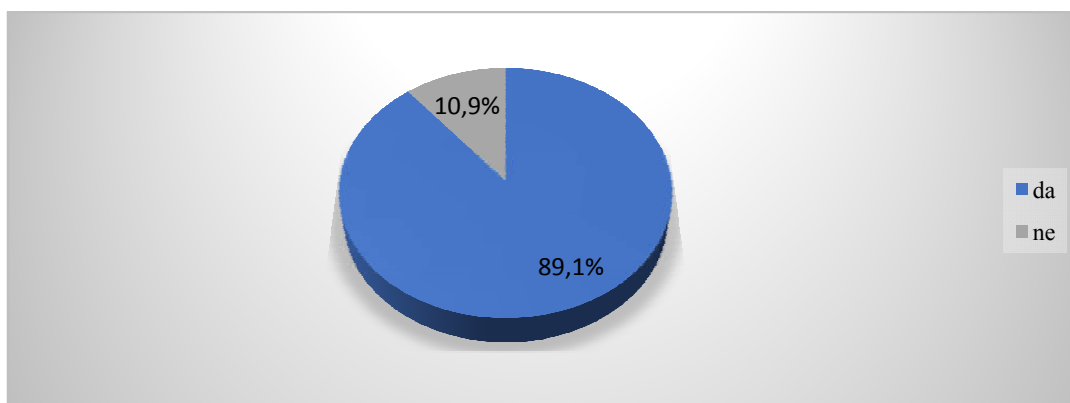
Grafikon 19. Je li emisija Provjereno objektivna i prikazuje li obje strane priče

Izvor: vlastita izrada

Da je emisija Provjereno objektivna i prikazuje obje strane priče smatra 240 (78,4 %) ispitanika, dok njih 66 (21,6 %) smatra kako navedena emisija nije objektivna.

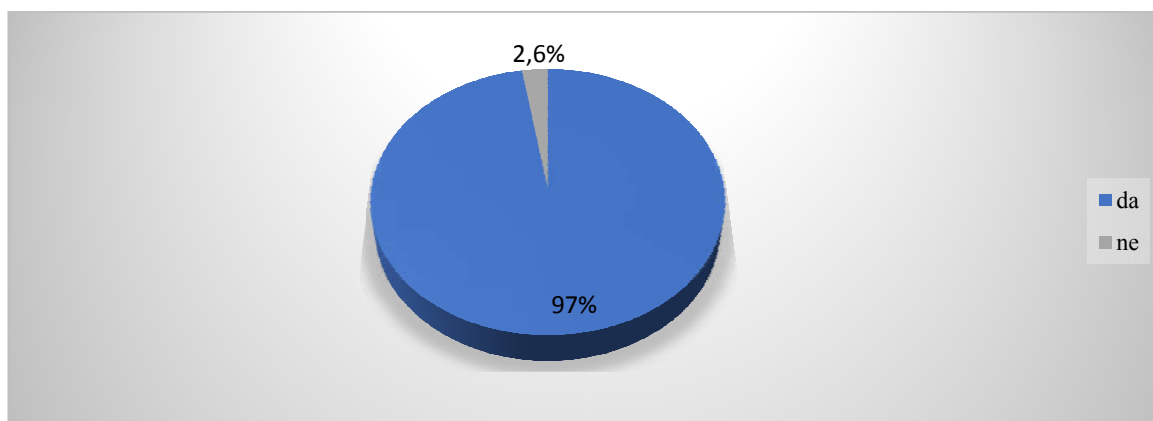
Grafikon 20. Doprinosi li emisija Provjereno ostvarivanju socijalne pravde

Izvor: vlastita izrada

Grafikon 20. ukazuje na činjenicu da emisija Provjereno ostvaruje socijalnu pravdu. Takav stav potvrđuje 278 (89,1 %) ispitanika, dok njih 34 (10,9 %) smatra kako ne ostvaruje.

Grafikon 21. Treba li Hrvatskoj više emisija istraživačkog tipa

Izvor: vlastita izrada

Grafikon 21. pokazuje kako u Republici Hrvatskoj treba biti više emisija istraživačkog tipa. Tvrdnju je potvrdilo 299 ispitanika (97,4 %), a njih 8 (2,6 %) se sa tvrdnjom ne slaže.

7.4. Rasprava

Na uzorku od 312 ispitanika prevladava udio žena u iznosu od 62 %, u odnosu na muški spol, kojih je 38. Distingviranost u socio-demografskim obilježjima je predstavilo ograničenje za ovo istraživanje. Naime, veliki je udio i mlađih ispitanika koji nisu

zainteresirani za emisije informativnog karaktera o kojima je riječ u radu. U budućnosti bi se za ovakva istraživanja trebalo orijentirati na ciljnu skupinu uzoraka, i to prvenstveno starije od 45 godina. Drugi dio anketnog upitnika je obilježen pitanjima koja podrazumijevaju učestalost i navike gledanja televizije. Cilj je ovakve vrste pitanja utvrditi navike ispitanika u gledanju televizije. Obzirom na to da je ispitivanjem socio-demografskih obilježja utvrđeno kako je čak 66 % ispitanih mlađe od 35 godina, nije previše iznenađujuće da čak 48,4 % ispitanih, odnosno njih 151, od televizijskog sadržaja, najviše zanimaju filmovi i serije. Fundament rada, informativne emisije i vijesti su zastupljene u premalom obujmu. Zatim, HRT televizijska postaja koja u svom rasporedu programa sadrži najveći udio informativnih emisija ima najmanju gledanost među ispitanicima, dok RTL televizija koja je pretežito orijentirana prema filmskim sadržajima, ima najveću gledanost među populacijom ispitanika.

Najveći broj ispitanih, njih 142 odnosno 45,5 % mišljenja je kako nacionalne televizije rijetko ukazuju na korupciju. Nadoda li se tom rezultatu 59 ispitanih, odnosno 18,9 % koji smatraju kako nacionalne TV postaje nikada ne ukazuju na korupciju, može se zaključiti da su uvjeti za novinare istraživače u Republici Hrvatskoj uistinu nepovoljni. Nadalje, u teorijskom dijelu rada se u nekoliko navrata spominje politika i njezin utjecaj na istraživačko novinarstvo. Zbog toga je u anketnom upitniku svoje mjesto našlo i pitanje koje se odnosi na ingerenciju aktualne političke vlasti na nacionalnoj televiziji. Takvim je pitanjem provjereno mišljenje ispitanika o utjecaju vladajuće politike na medije, a samim time i radni uvjeti istraživačkih novinara. Rezultati nisu zadovoljavajući. Ispitanici smatraju kako politika i vlast imaju utjecaj na mišljenja koja se iznose na sve tri najveće nacionalne televizijske postaje. Najlošije je pritom ocijenjen HRT, dok je RTL najbolje ocijenjen.

Kada je riječ o emisiji Provjereno kao najpopularnijoj emisiji istraživačkog tipa na nacionalnoj televiziji, utvrđeno je kako ju je 91,7 % ispitanika gledalo. To potvrđuje njezinu popularnost. Isto tako, za potrebe rada su utvrđene teme koje ispitanici preferiraju na emisiji Provjereno. Vodeća je tematika o socijalno ugroženim osobama zbog čega se smatra kako emisija Provjereno ispunjava svoju svrhu i samim time potiče konstataciju da rad istraživačkih novinara djeluje u cilju ostvarivanja socijalne pravde i društvenog progresa. Dakle, njih najviše, 53,3 % zanimaju teške priče o socijalno ugroženima. Slijede priče o korupciji i prijevarama u društvu, što je omiljena tema za 41,2 % ispitanika. Ovakvi rezultati svakako potvrđuju glavnu hipotezu H0 u radu da cjelokupno istraživačko novinarstvo ostvaruje društveni progres i socijalnu pravdu budući da su novinari Provjerenog zainteresirali javnost za takvu, skandaloznu i nesvakidašnju tematiku. Da je istraživačko novinarstvo sredstvo za ostvarivanje socijalne pravde, potvrdila su i anketna pitanja koja se,

konkretno, odnose na socijalnu pravdu među novinarima istraživačima i doprinos priloga o socijalno ugroženim osobama. Veliki broj ispitanika ostvaruje empatiju prema takvim slučajevima. Isto tako, prema stupanjski ponuđenim odgovorima, najveći je broj ispitanika odgovorio je kako se rijetko angažirao i uključio u pomoć socijalno ugroženim osobama. Naizgled, riječ je o poražavajućem rezultatu. Međutim, obzirom da je riječ o emisiji koja se emitira svakog tjedna, a najveći broj ispitanika se uključilo (barem jedan put) u pomoć socijalno ugroženima, iz priloga se može zaključiti kako istraživački novinari Provjerenog svakako ispunjavaju svoju svrhu.

Govoreći o društvenom progresu, želja je bila ispitati i ono što je spomenuto u teorijskom dijelu rada, a to je u kojem opsegu istraživački novinari i urednici Provjerenog obavljaju posao policije i inspektorata te jesu li samim time u opasnosti. Rezultati anketnog upitnika idu u prilog tvrdnjama iznesenim u radu. Ukupni broj ispitanika koji smatra kako je to često ili uvijek iznosi 83 % od ukupno ispitanih uzoraka. Zatim, kako bi se utvrdilo djeluje li emisija Provjereno u svrhu društvenog progressa i ostvarivanja socijalne pravde, ispitala su se mišljenja o objektivnosti i realnosti priloga te vještini i etičkim načelima istraživačkih novinara. Pitanje se odnosi na eventualno preuveličavanje priloga i priča zbog povećanja gledanosti. Ponovno su rezultati išli u prilog glavnoj hipotezi obzirom da je 243 ispitanika potvrdilo kako isti na takav način djeluju rijetko ili nikada. Isto tako, u teorijskom dijelu rada se spominju vještine koje su neophodne za funkcionalno obavljanje istraživačkog novinarstva. 84,4 % ispitanih je potvrdilo navedeno. Uz rezultate koji ukazuju na poštivanje etičkih načela (85,9 %), na djelovanje u službi društvenog progressa (91,1 %), na objektivnost (78,4 %) i ostvarivanje socijalne pravde (89,1 %) može se konstatirati kako novinari i urednici emisije Provjereno djeluju u skladu s etičkim načelima, u službi društvenog progressa, sa svrhom ostvarivanja socijalne pravde uz sve potrebne kompetencije vještina i znanja koji su potrebni za obavljanje istraživačkog novinarstva.

8. ZAKLJUČAK

Istraživačko je novinarstvo oblik novinarstva koji djeluje na području skandaloznih događaja. Najčešće je riječ o tematikama iz političke i ekonomske domene. Naime, to je područje na kojemu djeluju financijski neovisni i politički aktivni članovi. Osobe koje su u međusobnoj korelaciji, osobe kojima je moć i vlast u rukama te ju vrlo često imaju priliku zlorabiti. Problem se javlja upravo onda kada tu priliku i iskoriste. Redarstvene vlasti kao dio državne i javne službe se često nađu pod neizravnim utjecajem politike. I koliko god bi trebali biti neovisni u tom segmentu, u stvarnosti, često nije tako. Tada „nastupaju“ novinari istraživači.

U samim počecima svoga nastajanja oni su bili izloženi mnogobrojnim kritikama i opasnostima. Niti u današnjici nije bolja situacija. Međutim, u današnjici su informacije dostupne „na dlanu“ pa javnost uspijeva reagirati i samim time ograničiti nekontrolirano iskorištavanje autoriteta i moći te naglašavati demokraciju. Novinari istraživači djeluju na opasnom polju. Istražuju priče korupcije, prijevara u društvu, pa i tematiku o socijalno ugroženim, potlačenim i nemoćnim osobama. Tada do izražaja dolazi njihov socijalni karakter i djelovanje u društvenom progresu. Iako se u svojem radu često moraju susresti s nepoštivanjem zakona i etičkih načela, i nerijetko djeluju na takav način koji je neizostavan u otkrivanju istine, dokle god je svrha opravdana i utemeljena i dokle god se djeluje za javno dobro, sve su im mogućnosti otvorene.

Vodeći se fundamentalnom tematikom rada, osim teorijskog dijela u kojemu je pojašnjena geneza i determinante djelovanja istraživačkog novinarstva, provedeno je i empirijsko istraživanje na uzorku od 312 ispitanika s različitim socio-demografskim obilježjima i to na primjeru jedne od najpopularnijih emisija istraživačkog tipa u Republici Hrvatskoj. Cilj je istraživanja potvrditi postavljene hipoteze. Rezultati su zadovoljavajući. Glavna hipoteza *H0: Istraživačko novinarstvo djeluje u službi društvenog progresa, odnosno u ulozi sredstva za ostvarivanje socijalne pravde* je potvrđena. Ovakvoj konstataciji doprinose rezultati koji ukazuju da je vodeća tematika na emisiji Provjereno ona o socijalno ugroženim osobama zbog čega se smatra kako emisija Provjereno ispunjava svoju svrhu i samim time potiče konstataciju da rad istraživačkih novinara djeluje u cilju ostvarivanja socijalne pravde i društvenog progresa. Da je istraživačko novinarstvo sredstvo za ostvarivanje socijalne pravde, potvrdila su i anketna pitanja koja se, konkretno, odnose na socijalnu pravdu među novinarima istraživačima i doprinos priloga o socijalno ugroženim

osobama. Isto tako, kako bi se utvrdilo djeluje li emisija *Provjereno* u svrhu društvenog progresa i ostvarivanja socijalne pravde, ispitala su se mišljenja o objektivnosti i realnosti priloga, te vještini i etičkim načelima istraživačkih novinara. Rezultati su ukazali da su prilози navedene emisije objektivni, i da novinari i urednici djeluju sukladno etičkim načelima.

Pomoćne hipoteze *H1: Emisija Provjereno je pravi primjer kako bi istraživačko novinarstvo trebalo upotrebljavati prikupljene informacije* i *H2: Emisija Provjereno objektivno i etički djeluje na sprječavanju neprihvatljivih ponašanja te potiče empatiju i humanost javnosti* su potvrđene. Naime, veliki broj ispitanika ostvaruje empatiju prema socijalno ugroženim slučajevima. Isto tako, prema stupanjski ponuđenim odgovorima, najveći je broj ispitanika odgovorio kako se rijetko angažirao i uključio u pomoć socijalno ugroženim osobama. Naizgled, riječ je o poražavajućem rezultatu. Međutim, obzirom da je riječ o emisiji koja se emitira svakog tjedna, a najveći broj ispitanika se uključilo (barem jedan put) u pomoć socijalno ugroženima, iz priloga se može zaključiti kako istraživački novinari *Provjerenog* svakako ispunjavaju svoju svrhu i samim time na pravi način, uz poštivanje etičkih načela, upotrebljavaju prikupljene informacije.

Pomoćna hipoteza *H3: Emisija Provjereno predstavlja primjer dobre prakse i model prema kojem bi novi mediji mogli zainteresirati i potaknuti javnost na veću konzumaciju takvih sadržaja, a samim time i na društveni progres* također je potvrđena. Unatoč tome što uvjeti za istraživačke novinare možda nisu najbolji zbog nepovjerenja građana prema medijima, mišljenju kako su mediji pod utjecajem politike i manjku zanimanja mlađe populacije za informativne emisije, na primjeru *Provjerenog* možemo uočiti dobru praksu i model prema kojem bi novi mediji, bliži mlađoj publici, mogli zainteresirati i potaknuti javnost te time doprinijeti i samom društvenom progresu. Tome u prilog ide to što, iako ih više zanimaju filmovi i serije, gotovo svi ispitanici gledaju *Provjereno*, cijene rad njihovih istraživačkih novinara i žele više takvog sadržaja.

Bez medija, većina aktivnosti ne bi bila poznata javnosti. Međutim, izvještavanja o takvim aktivnostima moraju biti transparentna i objektivna, uz poštivanje zakonskih propisa i temeljnih ljudskih prava i sloboda te ostalih etičkih načela. Svaka bi organizacija, bilo profitna ili neprofitna trebala s medijima biti u partnerskim odnosima što rezultira obostranom koristi. Općenito, odnos javnosti, medija, raznoraznih organizacija i politike predstavlja zatvoreni krug, fundiran na međuovisnosti. Zbog toga bi se novinarima istraživačima trebale osigurati pojedine informacije i pristup koji bi im osigurali adekvatne uvjete za rad. Nitko ne voli izvještavanje javnosti o svom „prljavom rublju“ zbog čega istraživačko novinarstvo i je u nepovoljnoj poziciji. Zadaća i dužnost novinara istraživača je

upravo takvo djelovanje jer time doprinose društvenom progresu te ostvarivanju socijalne pravde.

POPIS LITERATURE

1. Bardoel, J. (1996). Beyond Journalism: A Profession between Information Society and Civil Society, *European Journal of Communication*, 11 (3), str. 283-302.
2. Bešker i suradnici (2004). *Istraživačko novinarstvo*. Zagreb: Birotisak d.o.o.
3. Brunsdon, C. i Morley, D. (1978). *Everyday Television: Nationwide*. London: British Film Institute.
4. Byrne, J. (1999). The Comparative Development of Newspapers in New Zealand and the United States in the Nineteenth Century. *American Studies International*, 37 (1), str. 55-70.
5. Chambers, D. (1999). *Critical Approaches to the Media: the changing context for Investigative Journalism*, London: Routledge.
6. Chambers, D. i suradnici (2004). *Women and Journalism*. London, New York: Routledge.
7. De Burgh, H. (2000). *Investigative Journalism: Context and Practice*. London, New York: Routledge.
8. De Burgh, H. (2007). *Istraživačko novinarstvo*. Beograd: Clio.
9. Ettema, J. S. i Glasser, T. L. (1988). On the Epistemology of Investigative Journalism. Ur. M. Gurevitch i M. R. Levy. *Mass Communication Review Yearbook* 6. Newbury Park.
10. Fleming, C. (2000). *Journalism and New Technology*. New York: Routledge.
11. Franklin, B. (1997). *Newsweek and News Media*. London: Arnold.
12. Glover, S. (1999). *The Penguin Book of Journalism: Secrets of the Press*. London: Penguin.
13. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. *Novinarstvo*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44283> (05.10.2020).
14. Ingham, B. (1991). *Kill the Messenger*, United Kingdom: Harper Collins Publishers.
15. Kieran, M. (1997). *Media Ethics: A Philosophical Approach*, Kalifornija: Greenwood Publishing Group.
16. Knightley, P. (1991). A New Weapon in the News War. *The Guardian*, 4 (1), str. 2-10.
17. Kriesberg, L. (1997). *Social Movements and Global Transformation*. Ur. Jackie Smith i suradnici. New York: Transnational Social Movements and Global Politics.

18. Lloyd, J. (1998). Are Intellectuals Useless?, *New Statesman*, 30 (1), str. 11-12.
19. McNair, B. (2003). *Sociology of Journalism*. London: Routledge .
20. Novosel, S., Novosel, S. i Belani, H. (2006). *Internet novinarstvo*. Križevci: Udruga P.O.I.N.T.
21. Pavlik, J. (2001). *Journalism and New Media*. New York: Columbia University Press.
22. Pečar, J. (1995). *Kriminalistika u istraživačkom novinarstvu. Medijska istraživanja*. Zagreb: Doron&FPZ.
23. Ruddin, R. i Ibbotson, T. (2002). *An Introduction to Journalism: Essential Techniques and Background Knowledge*. United Kingdom: Taylor & Francis Group.
24. Schiller, R. J. (1981). The Use of Volatility Measures in Assessing Market Efficiency, *The Journal of Finance*, 36 (2), str. 291-304.
25. Tuchman, G. (1973). Making News by doing Work: Routinizing the Unexpected. *Urban Life and Culture*, 2 (1), str. 3-26.
26. Vreg, F. (1995). *Istraživačko novinarstvo u funkciji razotkrivanja prikrivenoga*. Ur. Mario Plenković. *Istraživačko novinarstvo. Novi modeli javnog komuniciranja*, str. 17-27. Zagreb: Hrvatsko komunikološko društvo.
27. Grmuša, T. (2014). *Hrvatske perspektive u Europskoj uniji: Percepcija korupcije u istraživačkom novinarstvu*. Zagreb: Visoka poslovna škola Zagreb s pravom javnosti, str. 292-318
28. Vilović, G. (2003). Istraživačko novinarstvo, tabloidizacija i etika. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 12, No. 6, str. 957-974. URL: , <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/06911.pdf>
29. Vilović, G. (2009). Pogled na istraživačko novinarstvo u Hrvatskoj. U: Mirosavljević, M, ur. *Istraživačko novinarstvo*. Sarajevo. Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, str. 64-78
30. Nova TV (2018).
URL: <https://novatv.dnevnik.hr/informativni/provjerenost/clanak/zanimljivosti/provjerenost-srusilo-rekord-sezone-u-cetvrtak-ne-propustite-novo-izdanje-istrazivackog-magazina---582052.html> (pristup: 20.10.2020.)
31. Nova TV (2020).
URL: <https://novatv.dnevnik.hr/informativni/provjerenost/clanak/zanimljivosti/prvom-emisijom-nove-sezone-provjerenost-najgledanije-u-svom-terminu---619075.html> (pristup: 20.10.2020.)

PRILOZI

Popis grafikona

Grafikon 1. Spol ispitanika	29
Grafikon 2. Dob ispitanika.....	29
Grafikon 3. Stručna sprema ispitanika.....	29
Grafikon 4. Status	29
Grafikon 5. Vrsta televizijskog sadržaja.....	30
Grafikon 6. Vrsta televizijske postaje.....	31
Grafikon 7. Ukazuju li televizijske emisije na slučajeve korupcije.....	32
Grafikon 8. Ukazuju li televizijske emisije na realne priče prevarenihi nemoćnih.....	32
Grafikon 9. Utjecaj aktualne političke vlasti u državi	33
Grafikon 10. Gledanost emisije Provjereno.....	34
Grafikon 11. Preferirana tematika na emisiji provjereno.....	34
Grafikon 12. Utjecaj priloga o socijalno ugroženim osobama	35
Grafikon 13. Angažiranost u pružanju pomoći socijalno ugroženim osobama.....	35
Grafikon 14. Obavljaju li novinari posao policije i jesu li zbog toga u opasnosti.....	36
Grafikon 15. Preuveličavaju li se prilozi i priče u svrhu povećanja gledanosti.....	36
Grafikon 16. Je li emisija Provjereno pravi primjer istraživačkog novinarstva	37
Grafikon 17. Poštuje li emisija Provjereno etička načela	37
Grafikon 18. Djeluje li emisija Provjereno u službi društvenog progressa.....	38
Grafikon 19. Je li emisija Provjereno objektivna i prikazuje li obje strane priče.....	38
Grafikon 20. Doprinosi li emisija Provjereno ostvarivanju socijalne pravde.....	39
Grafikon 21. Treba li u Hrvatskoj više emisija istraživačkog tipa	39

Anketni upitnik

Istraživačko novinarstvo u službi društvenog progressa: sredstvo za ostvarivanje socijalne pravde

Poštovani,

ovo istraživanje provodi Matko Barišić, student Akademije za umjetnost i kulturu u Osijeku, smjera Medijska kultura na sveučilištu Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Ljubazno Vas molim da odvojite nekoliko minuta i ispunite anketu koja je u potpunosti anonimna i čiji će se rezultati koristiti isključivo u izradi diplomskog rada pod nazivom: "Istraživačko novinarstvo u službi društvenog progressa: sredstvo za ostvarivanje socijalne pravde." Unaprijed zahvaljujem!

SOCIO-DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA	
1. Spol ispitanika	• muško • žensko
2. Dop ispitanika	• manje od 18 • 18-25 • 26-35 • 36-50 • 50 i više
3. Stupanj stručne spreme	• SSS • VŠS • VSS • magisterij ili doktorat
4. Status	• student/ica • nezaposlen/a • zaposlen/a • umorovljen/a
TELEVIZIJSKI SADRŽAJ - UČESTALOST I NAVIKE	
1. Kakva vas vrsta televizijskog sadržaja najviše zanima?	• vijesti/informativne emisije • zabavne emisije • filmovi i serije • sport • ostalo
2. Koju televizijsku postaju najčešće pratite?	• HRT • RTL

	• NOVA TV • ostalo
3. Smatrate li da televizijske emisije jasno ukazuju na slučajeve korupcije?	• Nikad • Rijetko • Često • Uvijek
4. Smatrate li da televizijske emisije realno prikazuju priče prevarenih, potlačenih i nemoćnih?	• Nikad • Rijetko • Često • Uvijek
5. Smatrate li da su mišljenja iznesena na pojedinoj televiziji utjecaj aktualne političke vlasti u državi?	HRT DA ili NE RTL DA ili NE NOVA TV DA ili NE
<i>UNAPRJEĐUJE LI ISTRAŽIVAČKO NOVINARSTVO ŽIVOTE I OSTVARUJE LI PRAVDU TEMELJEM EMISIJE PROVJERENO?</i>	
1. Jeste li gledali emisiju Provjereno?	• DA • NE
2. Koju tematiku preferirate u emisiji Provjereno?	• Priče o korupciji i prijevarama u društvu • Priče o socijalno ugroženim osobama • Zanimljivosti/priče o nnesvakidašnjim događajima
3. Utječu li na Vas prilozi o socijalno ugroženim osobama?	• Nikad • Rijetko • Često • Uvijek
4. Jeste li se nakon prikazivanja emisije o socijalno ugroženim osobama angažirali i uključili u pomoć istima?	• Nikad • Rijetko • Često • Uvijek
5. Smatrate li da novinari i urednici emisije Provjereno obavljaju posao policije i inspektorata te da su zbog svojih priloga u opasnosti?	• Nikad • Rijetko • Često • Uvijek
6. Smatrate li da novinari i urednici emisije Provjereno preuveličavaju priloge i priče u	• Nikad • Rijetko • Često

svrhu povećanja gledanosti?	• Uvijek
7. Smatrate li da je emisija Provjereno pravi primjer istraživačkog novinarstva te da njeni novinari i urednici moraju imati posebna znanja i vještine?	• DA • NE
8. Poštuje li emisija Provjereno etička načela?	• DA • NE
9. Smatrate li da emisija Provjereno djeluje u službi društvenog progressa?	• DA • NE
10. Smatrate li da je emisija Provjereno objektivna i da prikazuje obje strane priče?	• DA • NE
11. Smatrate li da emisija Provjereno svojim radom doprinosi ostvarivanju socijalne pravde?	• DA • NE
12. Je li u Hrvatskoj potrebno više emisija istraživačkog tipa?	• DA • NE